

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. Protokoll nr. 204 (5).

1929.

III Riigikogu koosolek 29. jaanuaril 1929
kell 17.

Kokku on tulnud 75 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sõjaminister **M. Juhkam**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, põllu-tööstusminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. Maachitusteks metsaja metsamaterjalide andmise seadus — G. Lorenz'i, O. Tief'i, J. Saare ja A. Lauri ettepanek.

2. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus nr. 3 — V. Vessart'i, O. Puki, A. Johanson'i, M. Martinson'i, J. Teetsov'i ja M. Laarman'i ettepanek.

3. Riigi kunsttööstusekooli seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Kuresaare linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — II lugemisel.

5. Konsulaartariifi osalise muutmise seadus — II lugemisel.

6. Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade kinnistamise seaduse §§ 1, 2, 44, 46, 47, 50, 78, 83, 89 ja 90 muutmise seadus — II lugemisel.

7. Administratiiv-kohtukorra muutmise seadus — II lugemisel.

8. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

1. Päevakorra muutmise ja täiendamine Juhataja **R. Penno**:
Avan Riigikogu koosoleku.
J. Klesment (stp):
Teen ettepaneku,

ära võtta päevakorrast punkt 7 — administratiiv-kohtukorra muutmise seadus — II lugemisel.

Selle seaduseelnõu kohta on tulnud kohtu- ja muude asjaosaliste ringkondade poolt ettepanek elnõu parandada. Seda ettepanekut

on vaja kaaluda ja sellepärast oleks varajane elnõud arutada.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega A. Sprenk'i (tp) ja G. Lorenz'i (as) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised; päevakorrast jäetakse välja nähtava enamusega J. Klesment'i (stp) ettepanekul 7. punkt.

2. Komisjonide täiendavad valimised. Nähtava enamusega valitakse: omavalitsuse komisjoni K. Veiss'i asemele M. Krents (tp); sotsiaalkomisjoni J. Fuks'i asemele A. Kornell (as); hariduskomisjoni G. Lorenz'i asemele A. Kornell (as).

3. Maachitusteks metsaja metsamaterjalide andmise seadus — G. Lorenz'i, O. Tief'i, J. Saare ja A. Lauri ettepanek.

G. Lorenz (as): Teen ettepaneku,

see seaduseelnõu anda maakomisjoni läbivaatamiseks.

Ühtlasi põhjendan seda ettepanekut sellega, et väikesed majapidamised on palju viletsamas seisukorras oma eluhoonete ja karjalautade poolest, kui mitmel ja mitmel korral räägitud linna korteripuudus. (Vahelhüüe paremalt poolt: Miks põllutööstusminister seda senie ole näinud?) Seda teie kuulete varsti. (M. Laarman, põl: Aga öelge praegu ära.) Saate, saate! Seaduseelnõu esindjad läksid välja sellest seisukohast, et nad lootsid selle seaduseelnõu esitamisel toetust neilt ringkondadelt, kes alati deklareerivad end igalpool ja alati põllumeesteks ja põllumeeste olukorra kaitsjaks. Kuid kahjuks on nad eksinud. Nad oleksid pidanud sisse võtma odava traadi, millega oleksid võinud lõhki läinud potte kinni siduda.

Juhataja **R. Penno**: Palun niisuguseid sõnu mitte tarvitada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Lorenz'i ettepanek vastu võetud.

4. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seadus V. Vessart'i (põl): ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelnõu maakomisjoni.

duse muutmise
seadus nr. 3 —
V. Vessarti, O.
Puki, A. Johan-
soni, M. Martin-
soni, J. Teetsov'i
ja M. Laarman'i
ettepanek.

5. Riigi kunst- Juhataja **R. Penno:**
tööstuskooli Redaktsiooni komisjoni
seadus — re- aruandja rkl. Gustavson'i
daktsioon. puudumisel täidab aru-
andja kohuseid komisjoni

sekretär rkl. Tupits.

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu nähtava enamusega.

6. Kuresaare Omavalitsuse komis-
linna admi- joni aruandja **A. Kär-**
nistratiiv-piir- ner.
konna laien- Pealkiri võetakse
damise seadus nähtava enamusega
— II lugemisel. muutmata vastu.

Kuresaare linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus.

Aruandja **A. Kärner** (loeb):

§ 1. Saaremaa Kaarma-Suure vallast eraldatakse ja viiakse 1. aprillist 1929. a. Kuresaare linna administratiiv-piirkonda maakorralduse valitsuse arhivaari A. Tabur'i poolt 9. novembril 1928. a. valmistatud Kuresaare linna administratiiv-piirkonna plaanil väljaspool rohelist joont lilla piirjoonega piiratud linna ümbruse maa- ja vee-alad järgmises suuruses:

1. Kudjapää asunduse maast	42,16	ha
2. Kaarma-Suure mõisa maast	169,71	„
3. Tingiste maakoht	71,11	„
4. Mullutu as. talu nr. 19 osa	0,17	„
5. Suur-(Muda-)laht	334,97	„
Kokku	618,12	„

A. Jõeäär (stp): Panen ette,

§ 1. muuta järgmiselt, alates p. 1-sest:

„1. Kudjapää asunduse maast	42,16	ha
2. Kaarma-Suure mõisa maast	175,21	„
3. Sikasaare maakoha järgi oleva Allika talu osa	4,48	„
4. Tingiste maakoht	71,11	„
5. Mullutu as. talu nr. 19 osa	0,17	„
6. Suur-(Muda-)laht	334,97	„
Kokku	628,10	ha

Minu ettepanek läheb lahku komisjoni ettepanekust kahes osas. Esiteks Kaarma-Suure mõisa maast on komisjoni ettepaneku järgi

otsustatud arvata Kuresaare linna administratiiv-piirkonda 169,71 ha, minu ettepaneku järgi aga 175,21 ha, nii et vahe on 5,50 ha. Teises osas läheb minu ettepanek lahku Sikasaare maakoha järgi oleva Allika talu maa suhtes, nimelt tuleb seal 4,48 ha arvata Kuresaare linna administratiiv-piirkonna juurde.

Mõlemad minu ettepanekud lähevad täiesti kokku valitsuse ettepanekuga, ja nagu ma esimesel lugemisel tähendasin, need põhjendused, mis komisjon ette toob Vabariigi Valitsuse poolt tehtud ettepanekust maa-alade väljajätmiseks, ei ole küllalt kaaluvad. Komisjon selektab ettepaneku põhjenduseks ainult seda, et maa-alad olevat põllumajanduslikult kasutatavad ja peale selle kuuluvat Allika taluosa eraomanduseks, teine maa, nimelt Kaarma-Suure mõisa maa, on vastuvaidlemata riigi omandus.

Mis puutub Allika maaüksusesse, siis see asjaolu, et see on eraomandus, ei ole mingisuguseks takistuseks selle arvamiseks linna administratiiv-piirkonda. Meil on ennegi eraomandus arvatud linna administratiiv-piirkonda. See ei ole tegelikult mingisugune maavõõrnadamine, vaid on selleks tarvilik, et Kuresaare linnal tulevikus võimalik laiendada oleks ka Kaarma-Suure mõisa poole, olgugi et laiendamine sinna poole minu arvates pole ainuke suun, mille sihis Kuresaare linn edaspidi areneda võiks. (J. Laidoner, põl: Kuresaare linn ei kasva kuskile poole. See on üks õnnelik linn sellepolest, et ta ei kasva.) Ega see 4,10 tiinu või 5½ hektaari, mis linnale tuleks juurde arvata administratiiv-piirideks, ka kahju ei tee Allika talule. Arvan, et ka härra Allik ise sellele vastu ei vaidle, sest ta on praegu Kuresaare linnapea, ja näeks vist heameelega, et tema poolt valitsetava linna piirid laiendaksid ka tema talu suunas.

Peale selle tuleb nimetada asjaolu, et Sikasaare mõisaga asi just päris selge ei ole. See on mõis, mis kuulub võõrandamisele, kuid on siamaani võõrandamata. Nüüd ei tea öelda, kas ta on riigi- või eraomandus. (J. Laidoner, põl: See pole tähtis.) Muidugi ei ole tähtis, kuid komisjon ei ole muud põhjust ette toonud kui selle, et tegemist olevat eraomandusega, ja sellepärast langeb ka see põhjendus ära. Loodan, et Riigikogu minu ettepaneku vastu võtab.

O. Pukk (põl): Mina pean härra Jõeääre poolt tehtud ettepaneku vastu vaidlema. Kõigepealt pean tähendama, et maad, millega Kuresaare administratiiv-piire laiendada tahetakse, on riigimaad. Ainuke maatükk, mis eramaa oleks, on see, mille härra Jõeäär ette pani. See on hoopis uue põhimõtte ülevõtmine. Härra Jõeääre väide, et Kuresaare

linn ka teises sihis areneb, ei ole õige, nimelt lagunevad Sikasaare pool servas olevad Kuresaare linna majad, ja viimase 10 aasta jooksul ei ole märgata olnud, et neid parandataks. Igatahes ei ole ette näha, et Kuresaare linn sinneriiki areneks. Kui härra Jõeäär ütleb, et see väide on nõrk, et seda kohta kasutatakse põllumajanduse otstarbeks, siis juhin tähelepanu sellele, et komisjon sellesama väite alusel on välja jätnud kaks maatükki, nimelt Suur-lahes asuvad kaks saart, missugune laht linna administratiiv-piiri tuleb. Need on sama põhjendusega välja jäetud, mille härra Jõeäär siin nõrgaks pidas.

Ma leian, et ei ole otstarbekohane kahte saart nõndanimetatud Muda-lahte jätta, kuna linna administratiiv-võim ei ulatu sinna oma korraldava käega. Silmas pidades, et linna suundmäärused sinna ulatuma peaksid, teen järgmise ettepaneku:

Kuresaare linna administratiiv-piirkonna laiendamise seaduse § 1. täiendada järgmise 6-da punktiga: „6. Kellamäe asundusetalu nr. 27-a osa ühes saarega Suur-lahes — 1,97 tiinu ja Randvere asundusetalu nr. 15 järgi olevad kaks saart Suur-lahes — 1,48 tiinu.“

Aruandja A. Kärner (lõpusõna): Mina kui aruandja ei saa kummagi ettepanekuga ühineda, sest komisjon tegi oma otsuse kaunis ühemeelselt. Arutati küsimust kahel koosolekul ja leiti, et on tarvis valitsuse ettepanekut muuta. Kui Riigikogu vastu võtaks rkl. Jõeääre ettepaneku, siis tuleb linna- ja maakonna-vahelist piiri joont muuta, mille tõttu väheneks Kaarma-Suure mõisa maa-ala, mis kavatakse asunikuruntideks välja anda. Neile jääks põllumaad hoopis vähe, sellepärast, et kavatakse Kaarma-Suure mõisa asutada majapidamiskool, millele põldu vaja.

Mis puutub Suur-lahe kolmesse saaresse, milliseid rkl. Pukk tahab linnale anda, siis peab ütlema, et need saared on kalda ääres, millistest linnal mingit kasu ei või olla. Kui piiri joont tõmmatakse nõnda, et saared välja jäävad, siis linnale minev Suur-lahe pind väheneks umbes 30 ha ümber. Muda saamise mõttes on järv või laht linnale ülitähtis, aga mitte kaldaäärsed saarekesed. Sellepärast ei saa mina rkl-te Jõeääre ja Puki ettepanekutega ühineda.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Jõeääre ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Puki ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 1 vastu võetud.

§§ 2—5 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

§ 2. Nimetatud maa- ja veelad vabastatakse, alates § 1. tähendatud ajast, kõigist maksudest ja kohustustest maakonna ja valla heaks ja nende peale laiendatakse linna kohta käivad seadused ja määrused.

Samuti laiendatakse nimetatud maa-ala nende osade peale, mis kuuluvad riiklikusse maatagavarasse, ka Linnade ja alevite maaga varustamise seadus (RT 113 — 1927), luges selle §§ 2. ja 8. ettenähtud tähtajad nende maade korraldamiseks järgmiselt: § 2 — „1. maist 1928. a.“ asemel „1. maist 1929. a.“; § 8 — „1. maist 1930. a.“ asemel „1. maist 1931. a.“

§ 3. Randvere asundusetalude pidajatel on õigus tasuta kasutada piiriäärset Suur-(Muda-) lahte karja jootmiseks ja pilliroo lõikamiseks.

§ 4. Kuresaare linnas asuval era-muda-supelasutustel on õigus Suur-(Muda-)lahe muda oma jaoks tarvitada linnavolikogu poolt määratud tingimustel, mis kuuluvad siseministri kinnitusele.

§ 5. Vabariigi Valitsusele tehakse ülesandeks kinnitada Kuresaare linna administratiiv-piirkonna plaan § 1. tähendatud piirides ja hoida alal siseministeeriumis.

7. Konsulaar-tariifi osalise muutmise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **M. Laarmann.**

Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

muutmata vastu.

Konsulaartariifi osalise muutmise seadus.

Konsulaarseadustiku muutmise seaduse (Riigi Teataja nr. 195/196 — 1925. a.) § 23 ja § 24 muudetakse järgmiselt:

§ 23. Välismaa laeva laadimise tunnistuse väljaandmise eest k. fr. 12.00

Kui konsul ainult tõestab, et tunnistus antud või õigeks tunnistatud asutuse või isiku poolt, kel selleks konsulaadi asukoha riigi või kommete järgi õigus, siis võetakse konsulaarmaksu k. fr. 4.00

§ 24. Kauba päritolu tunnistuse väljaandmise eest:

a) kui kaubad Eestist pärit . . . k. fr. 3.00

b) kui kaubad väljaspoolt Eestit k. fr. 20.00

Kui konsul ainult tõestab, et tunnistus antud või õigeks tunnistatud asutuse või isiku poolt, kel selleks konsulaadi asukoha riigi seaduste või kommete järgi õigus, siis võetakse konsulaarmaksu k. fr. 4.00.

8. Petseri ja Üldkomisjoni aruandja A. Tupits.

maade kinnisvarade kinnistamise seaduse §§ 1, 2, 44, 46, 47, 50, 78, 83, 89 ja 90 muutmise seadus — II lugemisel.

Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade kinnistamise seaduse §§ 1, 2, 44, 46, 47, 50, 78, 83, 89 ja 90 muutmise seadus.

Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade kinnistamise seaduse (RT 2 — 1927 ja RT 47 — 1928) §§ 1, 2, 44, 46, 47, 50, 78, 83, 89 ja 90 muudetakse ja pannakse maksma järgmises redaktsioonis:

§ 1. Kinnistuse raamatute ja registrite sisseseadmiseks endisest Pihkva ja Petrogradi kubermangust Eesti külge liidetud maa-alade jaoks asutatakse kohtuministeriumi ametkonnas kinnistusekomisjon.

§ 2. Komisjon koosneb esimehest ja liikmetest.

Esimehe määrab kohtuminister isikute seast, kes on kõrgema juriidilise haridusega ja kohtu või advokatuuri alal vähemalt viis aastat tegevad olnud.

Liikmeid määratakse tarvilikul arvul. Osa nendest määratakse kohtuministri poolt isikute seast, kes on kõrgema juriidilise haridusega ja kohtu või advokatuuri alal vähemalt kaks aastat tegevad olnud; teine osa liikmeid määratakse kohtuministri poolt kokkuleppel põllutöoministriga maamõõtjate seast, kellel vastav kogemus maakorraldustöodes.

Teenistuse aeg komisjonis võetakse arvesse pensioni väljateenimisel ja komisjoni liikmetel õigusteadlastel ka kohtuniku ja advokaadi staaži väljaarvamisel, lugedes õigusteadlaste teenistust võrdseks kohtuniku teenistusele.

§ 44. Isikutele, kes enda kasuks niisuguste õiguste kinnistuseraamatutesse kandmist nõuavad, mis dokumentidega ega ümbruselanikkude seletusega küllalt tõendatud ei ole, pannakse ette nende õiguste tõendamiseks tunnistajaid üles anda.

§ 46. Iga maaüksuse kohta toimetatakse maaüksuse ettenäitamisel ümbruselanikkude ülekuulamist §§ 50—57 ettenähtud korras, kusjuures maaüksuse kõikide lahusolevate tükide ettenäitamine sunduslik ei ole. Eesti vabariigi maakorralduse asutiste poolt krunditud ja nende poolt krundituks tunnustatud maaüksuste ettenäitamine võib ära jääda.

§ 47. Avaldaja võib oma õiguste tõendamiseks anda üles tunnistajaid, kellele tarbikorral maaüksus ette näidatakse.

§ 50. Vastav valla- või linnavalitsus seab kokku nimekirja, kuhu kantakse koos isikut

kohalolevatest kauaaegsetest kohalikkudest elanikkudest, ja kui neid ei jätku, siis teistest kohalikkudest elanikkudest, kelle elukohad nende maaüksuste ümbruses, mis tähendatud komisjoni osakonna teadaandes. Nimekirja ei kanta isikuid, kes teenivad ülevaatusse kuuluvate maaüksuste omanikkude juures, omaniku teenistuses seisvate isikute abikaase ja tagandamisele kuuluvaid sugulasi ning hõimlasi (tsiviilkohtupidamise seaduse §§ 511 ja 373). Nimekirja esitatakse osakonnale aegsasti.

On esitatud nimekirja puudulik, võib kohapeal juurdlust toimetaja seda täiendada.

§ 78. Kinnistusekomisjoni ja tema osakondade otsused kuulutatakse ilmunud isikutele lõppvormis kohe pärast asja arutamist; ilmunud isikutele, kellel kutse käes, loetakse otsus kuulatuks samal päeval.

Keerulistes ja pikemat nõupidamist vajavais asjus võib otsuse väljakuulutamise edasi lükata 7 päevani; otsuse väljakuulutamise päevast teatab eesistuja avalikult samal istungil.

§ 83. Pärast edasikaebuse tähtaja möödumist komisjoni osakonna otsuse peale või pärast üldkoosoleku otsustamist, kuulutatakse Riigi Teatajas (tsiv. kp. s. § 295) omanikkude nimekirjad, kusjuures iga omaniku kõrval tähendatakse ära üksuse nimi ja kinnistusnumber.

Tähendatud kuulutustega avaldatakse üleskutse kõikidele isikutele, kes arvavad omal kuulutustes tähendatud kinnisvarade peale omandus- või teisi õigusi olevat, et nad nende maksmapanemiseks tõstaksid nõudmise vastavas kohtus 3 kuu jooksul, arvates kuulutuse Riigi Teatajas ilmumise päevast; vastasel korral loetakse nende õigused kustunuks.

Ühtlasi avaldatakse komisjoni poolt ühes eestikeelses ja ühes venekeelses ajalehes komisjoni määramise järgi teadaanne kinnistuseraamatute maksmahakkamise ja kinnisvarade omanikkude nimekirjade Riigi Teatajas avaldamise kohta, milles olgu ära tähendatud tähtaeg, milleni võidakse esitada eelmises lõikes ettenähtud nõudmisi. Peale selle pannakse see teadaanne välja Eesti ja Vene keeles kohalikkude vallamajade ja kirikute juures komisjoni tegevusmaa-alal.

§ 89. On õigustes kinnisvara peale sündinud muutused enne kinnistamise otsuse tegemist ja on nende muutuste kinnistamist kuni tähendatud otsuse tegemise päevani palutud, siis kannab komisjon kinnistuseraamatusse viimase õigusomandaja nimele need õigused, mis tema omandanud nende muutuste tagajärjel. Kui tähendatud kinnisvara suhtes on juba tehtud § 46. ettenähtud toimetused, siis ei ole sunduslik neid enam korrata.

Kui õiguste muutus on sündinud pärast § 22-ses ettenähtud teadaande esitamist või

viimase puudumisel kinnisvara valdaja ülekuulamist, siis peab maaiüksuse reaalse osa omandaja muutuse tagajärjel omandatud õiguse kinnistuseraamatusse kandmiseks esitama plaani omandatud maaiüksuse kohta.

§ 90. Peale eelmises (89) paragrahvis ettenähtud osakonna otsuse tegemist tuleb esitatud kinnistamise palve ühes nõusoleku avaldusega isiku poolt, kelle varandus koormatakse, not. sead. § 345 tähendatud avalduseraamatusse kanda. Õiguse muutmise kinnistatakse niipea kui isik, kelle kinnisvarasse see kinnistamine puutub, on lõplikult selle kinnisvara omanikuks tunnustatud. Avalduseraamatud peetakse iga hüpoteegi ringkonna jaoks eraldi.

9. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.

J. Laidoner (põl):
Lugupeetud Riigikogu liikmed! Asudes riigi 1929./30. aasta eelarve arutamisele tahaksin teha mõned märkused üldse meie riigimajanduse kohta,

jättes kõrvale eelarve üksikasjad, mis arusaadavalt arutamisele tulevad pärast seda, kui eelarve juba komisjonis läbi vaadatud. Sellejuures tahaksin puuduta ka neid väiteid, mis väljendatud lugupeetud rahaminister omaeelarve-kõnes.

Kättesaadades tänavu-aastase eelarve ja seda lahti tehes huvitas mind kõigepealt üks küsimus, mis meil aastate jooksul lahtine olnud, see on nõndanimetatud tulud krediitide ülejäägist, ja ma pean tunnistama ja õnne soovima praegusele härra rahaministrile, et ta on selle ebanormaalsuse meie eelarvest kõrvaldanud. Tänavu ei figureeri see nõndanimetatud „tulud krediitide ülejäägist“ enam eelarves.

Mis puutub aga neisse väljendustesse, mis meie lugupeetud rahaminister toonitab oma eelarve-kõnes, siis pean tunnistama, et ma temalt rohkem lootsin. Minu arusaamise järgi on meil rahaministrite eelarve-kõned muutunud üheks tähtsamaks sündmuseks, tähtsamaks meie majanduse ülevaates, meie Riigikogu tegevuses ja elus. Igal aastal peab tunnistama, et meil rahaministri eelarve-kõnesid kuulatakse väga tähelepanelikult, ja ka praeguse rahaministri kõnet kuulas Riigikogu kõige suurema tähelepanelikkusega. Praeguse lugupeetud rahaministri kõne oli rohkem eelarve selgitamine, mis meile esitatud, temas aga puudus programmi osa. Meil on mitmed suured akuutsed majanduslikud küsimused päevakorral, nagu ikalduseaasta, siis mõned teised küsimused, mida lugupeetud rahaminister puudutas aga ainult möödaminnes, näiteks rahva valgumine

linnadesse. Nii jättis härra rahaminister puudutamata tööpuuduse küsimuse. Siis makse ja maksusüsteemi puudutas rahaminister minu arust natuke ühekülgselt. Ma tähendasin: suur osa rahaministri kõnest oli selgitus esitatud eelarve juurde, ja peab tunnistama, selgitatud natuke ühekülgselt. Kõigepealt tähendas lugupeetud härra rahaminister, et eelarve ei olevat suurenenud. Seda ei maksa kellelegi selgitada, sest faktiliselt ta on suurenenud. See on päris loomulik, ei maksagi selle vastu vaielda, sest kui riigielu areneb, suureneb järk-järgult ka eelarve. Ka tähendas lugupeetud härra rahaminister, et makse ei ole tõstetud. See on loomulik, sest ega eelarvega makse ei saa tõsta, meil ei ole sarnast korda. Seda ei saa teha praegune valitsus, seda ei saanud ka eelmised valitsused teha. Küll puudutades makse, tähendas härra rahaminister, et ka näiteks tolle ei saa üks valitsus muuta. Selleks oleks vaja suuremat põhimõttelikku kokkulepet terves parlamendis. Sellest paistis minule, et härra rahaminister nagu ise tahtis alla kriipsutada, et ta on ajutine rahaminister. Vaadake, lugupeetud härra rahaminister, kõik meie valitsused on ajutised, keegi ei saa ette öelda, kui kaua ta püsib, aga iga rahaministri kohus on oma programmi täiesti kindlalt väljendada. Sellele põhjendada, et varsti võib teine valitsus tulla, seda minu arvates ei saa.

Tulles tagasi eelarve suuruse juurde pean ma jällegi tervitama lugupeetud härra rahaministrit, et ta esimest korda hakkas arvestama mitte ainult brutto-eelarvega, vaid ka netto-eelarvega. See on väga hea ja tarvilik meetod, ja õnneks juba ühes meie viimastest riigi statistika keskbüroo kuukirjadest leiame ka väikese kirjatöö selle kohta, väikese arvustuse meie varemate eelarvete kohta. On soovitatav, et igakord eelarve esitamisel oleks Riigikogule alati esitatud ka riigi tulude ja kulude netto-eelarve. Sellega antakse võimalus palju selgemat ülevaadet saada eelarve liikumisel, kui seda võib teha ainult jälgides meie praegust nõndanimetatud segaeelarvet.

Härra rahaminister seletas, et riigikontrollil olevat kavatsus esitada läinud, või ma sain aru, 1927... (Rahaminister A. Oinas: Jah, 1927. aasta.) aasta eelarve täitmise aruannet sootuks teiste arvudega, kui tema sai vastu võetud Riigikogu poolt. Riigikontrollil on õigus seda teha. Tähendab, riigikontroll on eelarve ümber teinud. Minu arusaamise järgi teeb eelarve ikkagi Vabariigi Valitsus, kinnitab selle Riigikogu, ja kui riigikontroll seda ümber tegema hakkab, siis on see ilma aegne töö ja näitab ainult seda, et mõnel ametnikul vähe tööd on. Igatahes on see üm-

bertegemine ilmaaegne töö. Meie peamevõrdlema mitte niisuguseid eelarveid, mida riigikontroll esitab, vaid neid, mis on faktiliselt esitatud Riigikogule ja mida on Riigikogu kinnitanud. Lugupeetud härra rahaminister võrdles tänavust eelarvet, algeelarvet, läinud-aastase eelarvega, kusjuures tema arvesse võttis lisaeelarved. Mina kahetsen, et lugupeetud rahaminister seda tegi, sest tema, olles statistika eriteadlane, peaks väga hästi teadma, et võrdlema peab ühesuguseid väärtusi ja ühesuguseid suurusi. Hea ju oleks, kui võiks täiesti kindlas teadmises olla, et praegusele eelarvele enam lisaeelarveid juurde ei tule. See oleks ideaal. Oma kõnes küll lugupeetud härra rahaminister toonitas seda ja tähendas, et praegune eelarve olevat nii kokku seatud, et peaks selles ettenähtud kuludega läbi saama. Mina olen mitu korda toonitanud, et niisugune peaks eelarve olema. Kahjuks ei ole seniajani seda kätte saadud, ja sellepärast arvan, et kui võrdleme kahte eelarvet, siis peame võrdlema mitte algeelarvet läinud-aastate algeelarvete ja pluss kolme lisaeelarvega, vaid ikkagi algeelarvet algeelarvega.

Sisuliselt ei ole see võrdlus nii öelda väga tähtis, sest faktiliselt ma tähendasin, et meie eelarve on kasvanud ja meie ei näe selles midagi iseäralikku, sest kui elu areneb, siis eelarve kasvab. Küsimus on selles, mis aladel see kasvamine sünnib, mis aladel on suuremad väljaminekud, ja see on palju tähtsam, kui iseenesest absoluutne kasvamine. Sellepärast paistab mulle, et niisugune võrdlus küllalt otstarbekohane ja ka täpne ei ole.

Ma puudutaksin veel üht ja teist küsimust ja tähendaksin, et raskemateks küsimusteks meie majanduseelul on maksud. Ja lugupeetud rahaminister puudutas seda küsimust võrdlemisi pikalt ja laialt, aga mulle paistab, et natuke ühekülgsest. Kõigepealt nii öelda meie valusamat maksu, tulumaksu. Ma ei ütle, et see on kõige suurem maks. See ei too iseenesest suuri summasid sisse, aga selle kohta on kõige rohkem räägitud, kõige rohkem vaidlusi olnud, kõige rohkem meelega sünnitanud meie riigis, ma ütleksin isegi rohkem, see on palju riigi- või valitsusevastast meeoleolu kodanikkude keskel tekitanud. Öeldakse, see olevat kõige õiglasem maks. Ja lugupeetud rahaminister oma kõnes kriipsutas alla, et tema tulemused ei olevat head ainult sellepärast, et meil ei ole veel küllalt kõrge maksumoraal. Mis tähendab maksumoraal? See on nii öelda kodanikkude kohusetunne riigi vastu. Ma arvan, et ka selles küsimuses lugupeetud rahaminister läks liiga ühekülgseks. Mina arvan, et asjalugu on ümberpööratud. Ma arvan, meie kodanikud on riigi heaks meie

lühikese olemasolu ajal rohkem andnud, küll jõukad küll vaesed, kui mõnes teises riigis. Sellepärast ei peaks meie alla kriipsutama, et kodanikud just kui ei taha riigile midagi anda. Tulumaks iseenesest paistab küll alguses väga õiglane olema, aga see on ikkagi maks, mis kõige paremini on läbi löönud neis riikides, kus juba suur jõukus on. Lugupeetud rahaministril kui majanduse eriteadlasele on väga hästi teada, et tulumaks tema klassilisel näol seati sisse kõigeesemalt Inglismaal, aga ka alles siis, kui seal olid määratu suured varandused ja määratu hulk jõukaid inimesi, kes elasid kapitalist. See jõukus ei ole kasvanud mitte üksi Inglismaa pinnal, vaid Inglismaal oli võimalus oma jõukust koondata paljudest teistest maadest, kus ta oli valitseja. Inglismaal oli tulumaksu sisseadmisesel mõte, sest seal elas palju inimesi kapitalist. Kas meil Eestis on sarnane seisukord? Mitte põrmugi! Meid on siin sada inimest, kas on meie keskel ükski, kes võib elada kapitalist? Ei ole. Meie inimesed elavad ainult oma tööst. Meil ei olnud kapitaliste ka siis, kui tulumaks oli alles sisse seadmata. Meie võtsime tulumaksu kopeerimisega jõukatest maadest ja panime maksma. See maks enesest, isegi võrdlemisi väikestest summadest, oli määratu suur, ja loomulikult tekitas see meie oludes suuri vastolusid. See oli kodanikkudel lihtsalt raske maksta. See ei ole ka küllalt õiglane maks. Lugupeetud rahaminister ise tähendas sellele, et kõigepealt väga kindlalt maksustatakse palgasaajaid. Täiesti õige. Palgasaajail ei ole mingisugust võimalust varjata oma tulusid.

Edasi kriipsutas härra rahaminister alla, et äriühinnad liiga palju varjavad oma sissetulekuid, ja tõi ette terve rea sellekohaseid näiteid. Need näited olid vist võetud maksuametist. Ma arvan, et lugupeetud rahaminister tegi ülekohut neile ringkondadele. See on siiski demagoogiline võte, sest võib ju igalt poolt välja noppida üksikuid juhte, sellega aga öelda, et vaadake, kõik varjavad makse, ei ole õiglane. (V a h e l h ü e p a h e m a l t p o o l t.) Igas riigis, igal maa-alal on ausaid ja mitteauid. Ma toon ühe näite enda kohta. Neli aastat tagasi määrati mulle tulumaksuna väga suur summa. Olin ise välismaal, nii et protesti sisse anda ei saanud. Varsti tuli politsei maksu sisse nõudma; raha ei olnud, ei saanud kohe ära maksta ja sellepärast tulid ka veel trahvid peale. Lõpuks pidin aga siiski maksu ära maksma. Teised, kellele samasugune maks oli peale pandud, olid edasi kaevanud, sest nad olid siin. Asi läks ühest kohtust teise, ja viimaks Riigikohus tühistas selle maksu. Ka mina tõstsin siis

kaebuse ja pean tunnistama, et alles hiljuti sain teate, et ka minu kohta on see maks tühistatud. Tähendab, mina olin kolme aasta jooksul tuluvarjaja, ja läinud aastal oleks rahaministril olnud täielik õigus ka mind siin tuluvarjajate nimekirja üles võtta. Niisuguseid juhte tuleb igas kihis ette, ja sellepärast ei või öelda, et ühelpool rohkem varjatakse. Minule paistab, et üheks varjamise põhjuseks on asjaolu, et meil on see maks liiga järsk. See on maks, mis rikastel maadel loomulik, kuid meil on ka see maksas, kuna meie üks vaesematest maadest oleme.

Kui vaatleme seda maksu põllumajanduses, siis ütleb põllumees selle kohta, et see on laiskuse maks. Võtame näiteks kaks majapidamist ühesuuruse maa-alaga, ühes headuses põllupinnaga j.n.e., kuid üks põllupidaja harib oma maad rohkem kui teine ja selle tõttu on ka temal maks suurem. Öeldakse, et põllupidaja suhtes on olemas kinnisvaramaks, kuid see ei ole enam tulumaks. Ka kinnisvaramaks ei ole meil õiglaselt korraldatud, sest meil ei ole õiglane maahindamine läbi viidud. Iseäranis ebaõiglaselt on sündinud maade hindamine Põhja-Eestis ja uutes majapidamistes, sest kui maid jagati, siis ei arvestatud maa väärtusega, vaid adrasajandikud on hoopis huupi jagatud. (J., Soots, põl: Nao järgi.) Muidugi, kui juhtus maasaajaks mõni põllutöömeheteriumi ametnik olema, siis hinnati temale veidi vähem. (K. Tonkman, põl: Näiteks mõnel koonduse ninamehel. — J. Vain, stp: Tonkman'il on palju suurem nina kui Laur'il, seda on kohe näha.) Fakt on see, et adrasajandikkude jagamine oli hoopis juhuslik ja selles mõttes mitteõiglane.

Nüüd vaatame edasi. Tulumaksu alla käivad meil kõik kodanikud, kellel sellekohane sissetulek, ka riigiametnikud. Üks riigiametnik maksab ametnikule palga, teine ametnik nõuab maksu sisse sama ametniku käest. See paistab ebanormaalne, pealegi, kus meil kõneldakse töö lihtsustamisest. Üks kassameister maksab palga välja, teine hakkab sisse kasseerima. Ja see sissekasseerimine ei ole sugugi nii lihtne, sellepärast et riigi statistika andmete järgi otsekoheste maksude sissenõudmine maksab umbes 5% selle maksu väärtusest, ja siin on veel öeldud, et ei ole arvestatud seda kulu, mis politsei tegevus sel alal nõuab. Muidugi ei ole arvestatud ka need kulud, mis kohtutel ja teistel asutustel on. Tähendab, ainult maksuaparaat nõuab 5%, nii on see maksu sissenõudmine väga kallis asi. Minule paistab, et tulumaksu ebaõnnestumine meie oludes ei ripu sellest

ära, et maksumaksjal ei ole küllalt seda maksu-moraali, aga mulle paistab, et see oli meie oludes liiga järsk ja liiga ebavõõras. Mul oli au seda alla kriipsutada juba läinud aastase eelarve arutamise juures, ja mulle paistab, — ma olen jäänud sama arvamise juurde — et seda asja rööpasse viia, peame kõige esiteks üldse tulumaksuprotsenti tahes või tahtmata vähendama ja siis järkjärgult ta sisse viima, ja ma arvan, mõne aastaga saame päris hea resultaadi kätte, ei tule ette suuri varjamisi, need kaoksid juba ära. Aga et ühtki kodanikku ei leidu, kes ei tahaks riiki tüssata, seda muidugi ei saa, neid leidub ikka. (M. Martna, stp: Väga õige, — ja igal maal!) Seda tuleb igal maal ette, Ameerikas isegi teatatakse tulud vande all, ja ameeriklased ise teevad veel nalja, et iga ameeriklane annab üks kord aastas vande. Nii et igal maal on niisuguseid juhte. Meil on ka teised maksud veel, mida küll vähe puudutas lugupeetud rahaminister, mida aga ma siiski loen tarvilikuks puudutada, arvesse võttes meie üldist maksukoormatust. Näiteks toon pärandusemaksu. Hilja aja eest anti Riigikogusse seaduseelnõu, kus toodi andmed ette, kui ebamäärane see on. Pärandusemaks ja tabelid on sisse seatud ja kinnitatud 1920. a., kui meie margakurs oli sootu teine. Needsamad määrad, mis seal olid, on ka nüüd maksuma jäänud. Kui tahetakse pärandust kreposteerida, siis on maksud nii suured, et keegi ei jõua neid maksta. Kinnisvarad jäävad kreposteerimata ja riik ei saa sissetulekuid, sest maksukoorem on liiga kõrge. Praegune linna kinnisvaramaks, nagu teate, ulatub Tallinnas 20% kinnisvara tulust, see on 1/5. See on määratu kõrge maks ja sel on veel oma halb külge, et enne linnamaks hinnati 5 aasta peale, nüüd võidakse seda teha tihedamini. Kui linna- või omavalitsuse üksus bÜdshetti muidu kokku ei saa, siis võib ta kinnisvaru ümber hinnata lasta.

Kokkuvõttes paistab mulle, et maksukoormatus on õige kõrge. Lugupeetud rahaminister tõi näiteid, et teistes maades on üksikute kodanikkude maks absoluutsetes summades palju suurem. See on päris õige, aga rikkal maal on seda palju kergem maksta kui meil, vaesel maal. Kui meie Inglismaaga end võrdleme, siis tuleme absurdide juurde. Seal on sissetulekud palju suuremad. Me näeme, et meie maksukoormatus on palju raskem kui teistes maades.

Lugupeetud rahaminister puudutas oma kõnes tollide küsimust. Ta tähendas, et kaudsed maksud on väga ebaõiglasel. Mul oli au praegu näiteid tuua, et meie otsekoheste maksud on ka väga ebaõiglasel. Tollidest

rääkides tähendas ka meie lugupeetud härra rahaminister, et kahjuks ei võinud praegune Vabariigi Valitsus tollide ümberkorraldamisele asuda. Ma saan aru ja täiesti ühinen härra rahaministri mõttega. Ma ei taha ka etteheiteid teha praegusele valitsusele. Aga meie tollipoliitika ei ole kindlat sihti olnud, ühel ajal on kõrge toll, teine asi on aga tollivaba. Seda kasutavad teised riigid palju paremini kui meie seda oskame. Mitte üksi Vabariigi Valitsuse, vaid ka Riigikogu tollipoliitika ei ole kindlat sihti olnud. Ma tuletan meelde läinudaastast juhtu, kus ühe korraga kaotasime tolli puuvilja, apelsinidelt ja banaanidelt. Ma ei hakka puudutama seda, kas see hea või halb oli, vaid ma tähendan, kuidas meie seda tegime. Targalt tehes oleks pidanud tegema seda kaubalepingu juures nende maadega, kust neid sisse veetakse, ja sealt oleks saanud siis juba midagi tellida. Aga meie võtsime tolli ühe ropsuga maha, ja just pärast seda sõlmiti nende maadega kaubalepingud. Muidugi siis enam midagi sealt välja kaubelda ei saanud, sest olime avanssi andnud.

Edasi puudutas lugupeetud härra rahaminister ka meie kaubabilanssi, tähendades et läinud aasta kaubabilanss oli küll 4 miljonit 200 tuhat krooni passiivne, aga et väga suurt tähtsust sellele passiviteedile ei pruugi anda. Jällegi ühinen härra rahaministriga, et mingisugust paanikat see ei tarvitse sünnitada, sest ikalduseaasta pidi selle tagajärje tooma. Ma ei saa täielikult ühineda härra rahaministri arvamiselega, et see ainult sellest tekkis, et meil see aasta suur viljasissevedu oli. Mina arvan, et see mitte ainult viljasisseveo arvel ei tekkinud, vaid selleks olid ka teised põhjused. Sissevedu kasvas, aga väljavedu ei kasvanud sel määral, ja just see väljavedu, eriti karjasaaduste alal näitab, et seal ongi see raskusepunkt praegu. Karjasaaduste väljavedu on tunduvalt vähenenud, ja see võib ka tulevikus raskusi teha. Minu arusaamise järgi peab Vabariigi Valitsus siin lahtiste silmadega tulevikku vaatama ja selle eest katsuma muretseda, et see vähenemine tulevikus edasi ei kehtaks, et meie kari ei väheneks, et see ei saaks ikalduseaasta tagajärjel hävitatud, sest see oleks tervele meie rahvamajandusele suureks löögiks. Ja sellepärast mina kriipsutan seda eriliselt alla, sest härra rahaminister minu arvamise järgi vaatas natuke kergelt sellele karjasaaduste väljaveo vähenemisele.

On ju õige, et alguses paistab, nagu oleks meil loomatoidu üksusi sel aastal sama palju kui läinud aastal, mõnes kohas isegi rohkem. Mina olen aga teisel arvamisel, ja ma võin

öelda oma majapidamisest, et minul iseäralikku ikaldust ei olnud peale loomatoidu juurikate, põhku oli isegi rohkem, aga piima siiski ei ole, sest hein on palju halvem kui läinud aastal ja põhk ei kõlba kuskile ning hein läks kalliks tegemise juures. Need on põhjused, et meie karjasaaduste väljavedu on märksa vähenenud, ja veel kord kriipsutan alla, et siin peab väga ettevaatlikult talitama ja kõik abinõud tarvitusele võtma, et see edasi ei kehtaks.

Meie kaubabilanss on alati seotud meie rahandusega, sest et meie maksubilanss on seotud meie kaubabilansiga. Seda teab meie lugupeetud härra rahaminister väga hästi, ja tema ka nii võrdlemisi detailselt analüüsis meie praegust rahanduse seisukorda. Peab ütleva, et mingisugust iseäralikku katastroofi tema praeguses seisukorras ei näinud, vaid oli selles küsimuses optimistlik, ja õnneks võime meie ka tema arvamisega ühineda sellepärast, et meie oleme õnneks oma rahareformi läbi viinud, oleme oma margakursi stabiliseerinud, ja selle tõttu meie selle ikalduseaasta võime rahanduse mõttes vist üsna rahulikult üle elada. Loodame, et meie riiklikud pangad ja Eesti pank küllalt tarka rahapolitikat saavad ajama ja et meil mingisugust katastroofi sel alal ette ei tule. Ma tähendaksin veel kord, et see on selletõttu, et meie õigel ajal oma margakursi stabiliseerisime ja õigel ajal välislaenu tegime, mille vastu omal ajal palju räägiti. Nüüd aga näib minu arvates, ja seda võivad ka kõik tunnustada, et see oli tolajal väga õige samm.

Siis lugupeetud härra rahaminister puudutas ka meie riigiettevõtteid ja tähendas, et need ettevõtted on töötanud võrdlemisi edukalt. Ka selles küsimuses olen ma natuke teisel arvamisel. Kui vaatame meie riigiettevõtete tegevust, siis peame neid jagama mitmesse liiki, on monopolid, on puhtärilised ettevõtted j.n.e.

Mis puutub riigi monopolisse, siis on ju loomulik, võtame näiteks riigi posti ja telegraafi, et sealt suuri sissetulekuid saadakse. Kuid see on ühtlasi ka kaudne maks. Ma tuletaksin siin meelde, et läinud aastal tekkis mingisugune organisatsioon, kes hakkas kirju linnas laiali kandma odavamalt kui post. (V a h e l h ü ü e: J a t e g u t s e b k a p r a e g u.) Vabariigi Valitsus oli sunnitud seal vahele astuma ja sarnase tegevuse ära keelama. Aga mis see tähendab, et eraettevõtte võis kirju odavamalt laiali kanda kui post seda teeb. (M. M a r t n a, s t p: S a l a v i i n a m ü ü j a d o n s a m u t i. — J. S o o t s, p ö l: K a s k i r j u v ö i b v i i n a g a v ö r r e l d a?) See tähendab seda, et sel

alal riik võtab sissetulekut rohkem, kui faktiliselt kirja edasikandmine maksab. Ma ei taha sellega öelda, et meil peaksid olema mingisugused eraorganisatsioonid kirjade laialikandmiseks, aga ma tähendan, et post on riigi monopol ja riik võib hindu sarnastena pidada kui ta soovib. Niisama on lugu ka raudteega.

Siis teised riigiettevõtted. Meil on sadamatehased, suur metallitööstus, mille kohta meie väga hästi teame, et see elab vanadest tagavaradest. Need olid määratu suured varandused, mis selle ettevõtte kätte anti, ilma detailse arvestuseta. Siis võtame riigi turbatööstuse, mille kohta alles hiljuti seaduse vastu võtsime, millega kustutasime ühe osa põhikapitalist ja andsime teise osa juurde. Natuke paremini läheb riigi põlevkivitööstus. Aga kolmas ettevõtte — laevasõidumet — on sarnane, mille kohta on likvideerimise küsimus mitu aastat käsil ja praegugi on üks seadus arutamisel. Igatahes iga Riigikogu arutab seda küsimust. (M. Martna, stp: Kas turbatööstuse põhimäärus on vastu võetud?) On juba vastu võetud. Andsime raha, kõik on korras.

Sellest näete, et nende ettevõtete tegevus ei ole ühtigi nii hiilgav, ja kui nad peaksid eraettevõtetega konkureerima, samu makse maksuma, siis on suureks küsimuseks, kas see nii hiilgav võib olla nagu paistab. (Rahaminister A. Oinas: Ega ma ei öelnud, et nii hiilgav on, tehakse rohkem etteheiteid kui tarvis!) Ütlesite — head, aga need ei ole nii head.

Võtame omavalitsuste ettevõtted. Me teame, et elekter on üks allikaist, millega omavalitsused saavad suurt tulu. Me teame, et elekter nii palju ei maksa, nagu meie maksame, see on 25 senti kilovati eest, vaid maksab linnal ainult $\frac{1}{4}$ sellest, aga me maksame siiski, ei ole midagi teha, linna käes on monopol ja selle vastu ei saa. Teatakse, et linnale on tarvis sissetulekut ja lepitakse sellega.

Mulle paistab küll, et meie tulevik ei seisa neis riiklikkudes ettevõtetes, vaid just eraalgatuses. Kui need hästi töötada võivad, siis on ka majanduseelu tugev, sest nad maksavad võrdlemisi suuri makse, mitte ainult otsekoheseid, vaid ka kaudseid. Igasuguste tehingute juures on maksud, mis riigile lähivad, ja sellepärast tuleb neist suur sissetulek. Ja ega meie ikka midagi uut selles asjas välja ei mõtle. Praegu on terves ilmas suured vaidlused käimas eraalgatuse üle. Tänauses „Vaba Maas“ on sir Robert Horne artikkel selle kohta, mõni kuu või $1\frac{1}{2}$ tagasi kõneles Ameerika ühisriikide president Coolidge ka samast küsimusest, ja kõik suured rahvamajanduse autoriteedid on tulnud otsusele, et ei

aita midagi riiklikud ettevõtted, kui ei saa tegutseda eraettevõtted. On jõutud selgusele, et kus eraettevõtted tugevad, seal on rahva elujõud palju parem kui seal, kus seda riiklikult tahetakse teha, ja seda näeme oma idanaabri juures.

Lugupeetud härra rahaminister oma kõne lõpus kriipsutas alla meie tulevikuküsimust, meie suurema loodusevara ekspluateerimist, s. o. põlevkivi. Loodame kõik, et sellel alal meie edusamme saame. Nüüd on peaaegu tehniliselt see küsimus juba lahendatud. Aga mis puutub küsimusse majanduslikust küljest, mis puutub kapitali investeerimise mõttes, — siis see küsimus ei ole kaugeltki veel lahendatud. Pean tunnistama, et siin meie maksusüsteem on üheks suureks takistuseks. Te teate, et praegu on vist rahaasjanduse komisjonis arutamisel seaduseelnõu, mis ära määrab kapitalimaksu, ja seal on vist praeguse lugupeetud härra rahaministri ettepanekul määratud kapitalimaksu $5\frac{0}{100}$, see on $\frac{1}{2}\%$. Põlevkivitööstus on aga niisugune tööstus, mis nõuab määratud kapitali. Väikese kapitaliga pole seal midagi peale hakata. Eestis aga suuri kapitale ei ole. Põlevkivitööstusel võib edu ainult siis olla, kui sinna tuleb väliskapital. Kujutage aga nüüd ette, et väliskapital, ilma et ta tegevust algada saaks, peab kohe ära maksma kapitalimaksuna $\frac{1}{2}\%$. Vaadake, nende tingimustega väliskapital ei tule. Arvan, et see endine ettepanek, 2% , on õigem. (Rahaminister A. Oinas: $4\frac{0}{100}$ oli. Valitsus alandab siis, kui nad ehitama hakkavad.) Arvan, et nii suurt protsenti ei saa võtta. Peaks laskma tööstused enne tegevusse astuda ja siis alles pärast võite maksustada, kui juba elu- ja tegevusejõud on tugevad ja nad maksta suudaksid. Et aga a priori seda teha tahate, — see peletaks kapitali kõrvale ja ei lasekski seda siia tulla. (Rahaminister A. Oinas: Oli ettepanek, esimene aasta vabastada maksust. — M. Martna, stp: Millise summaga on tege- mist?) Kui väliskapital tegevusse tahab astuda, peab kohe $\frac{1}{2}\%$ ära maksma.

Lugupeetud härra rahaminister puudutas veel üht meile rasket küsimust, see on nõndanimetatud rahva valgumine linnadesse. Tema toonitas ja kriipsutas alla, et maa ajavat rahva linnadesse. Ma nimetaksin seda teisti viisi, nimelt et linnad meelitavad rahva oma juurde. Kui põhjusi vaatame, miks linnad kasvavad, ega see Eestis üksinda ei ole, see on terves ilmas nii, ja seda küsimust on lugupeetud rkl. härra Martna mitu ja mitu korda puudutanud ning meie oleme vaielnud temaga selle üle, kuid ikka öeldakse, et vaadake, maal

ei ole tööd, maa võimalused on halvad, korteriolud on halvemad kui linnades j.n.e. Ega ainult see ei ole põhjuseks. Põhjuseks on ka see, et praeguseaja inimene otsib ka lõbu. Ja vaadake, lõbu on linnades palju laiemalt kui maal, mitte ainult, et korteriolud on linnas paremad ja maal halvemad. Praeguseaja inimene aga tahab rohkem linnadesse tulla. (M. Martna, stp: Härra kindral, ma soovitaksin Teile lugeda Köstner'ipoolt viimases „Eesti Majanduses“ nr. 19 kirjutatud artiklit.) Jah, ma olen ka selle läbi lugenud. (M. Martna, stp: Siis ma ei saa parata, kui seda olete lugenud ja ikka sellel arvamisel olete.) Siiski jään selle arvamise juurde. Ma tähendasin juba, et rahva valgumine linnadesse on nähtus, mis tuleb ette igalpool. Nüüd on küsimus, kuidas seda parandada? See on hädaohtlik, mis me peame tegema? Siin on üks võimalus: meie peame võimaluse andma, et rahvas maal vabamalt võib elada kui linnas, et olukord rahvast maalt linna ei meelita. Aastat viisteist tagasi ma lugesin üht Saksa romaani, autori olen unustanud, pealkiri oli „Magnetberg“. Seal oli kirjeldatud, tähendab enne suurt sõda, seisukorda, kuidas linn ligi tõmbab ja miks ta ligi tõmbab. Ja lugupeetud rahaminister ka kriipsutas alla, et sellele vaatamata, et suurejooneline maareform läbi viidud, tulevad inimesed linna. Peab ütlema, et meie oleme rahvast rohkem meelitanud linna kui maale. Mispärast? Meie oleme linnas ehitusevõimalusi kergendanud rohkem kui maal, meie oleme ehituselaene rohkem juhtinud linna kui maale. Minule paistab, et see oli ebataark politika, meie oleksime ümberpöörduvalt pidanud rohkem neid krediite juhtima maale, eriti kus meie suurem maareform läbi viidud. On selge, et niikaua, kui asunik ei saa oma hooneid üles ehitada, tal ei ole võimalust majapidamist korraldada. Aga meil on praegu küllalt asundusetalusid, kus hooneid peal ei ole. See küsimus nõuab rutulist korraldamist. Ja mulle paistab, et tänavu on rohkem ehituselaenu määratud linnadele ja vähem maale. (J. Soots, põl: Ega maal asunikud üksi ela, teised elavad ka.) Praegu öeldi ka, et seal asunikud üksi ei ole, mispärast peab seda ka sinna juhtima. Aga on veel teisi põhjusi.

Meie oleme siin Riigikogus mitmel korral arutanud küsimust, kuidas rohkem võimalusi oleks inimesi mitte ainult maale juhtida, — ega linnast neid enam maale juhtida ei saa — vaid seda maalt linna voolu seisma panna. See oleks juba suur ülesanne. Aga tagasi

linnast maale juhtida seda ei saa. Et inimesi kuskile metsatööle saadame, sellega üksi ei saa midagi kätte.

On üks nähtus, millele vähe on tähelepanu juhitud. See on see, et meie maareform on küll algatatud, aga täielikult see läbi viidud ei ole, ja nüüd suur osa maid on maareformi tagajärjel ebakindlas seisukorras. Mispärast? Meie oleme maareformi teostamise seadustega ja määrustega niisuguse olukorra loonud, et maa üleminek on väga raskendatud. See ei ole otsekohe ühenduses selle küsimusega, aga kaudselt mõjub väga sellele. Mispärast? On ju selge, et omalajal, kui maareform suure rutuga läbi viidi, eriti esimestel aastatel, et siis maid said niisugused inimesed, kes ei mõelnud neid pidada ja harima hakata või kui ka mõtlesid, siis hiljem selgus ometi, et nad maaharijaks ei kõlba, ja nii on loomulik, et neil võimalus peaks olema maid üle anda sarnastele inimestele, kes maad tahab. Ma pean tähendama, et eelmise valitsuse põllutööminister, kellele ka minu rühma poolt peale käidud, just selles küsimuses on väga julgelt talitanud, ja niipalju, kui see temast ära rippus, võimalusi andnud ka neid maid edasi anda. Minule paistab, et see oli väga õige teguviis. (M. Martna, stp: Edasi andmist kergendada?) Aga ma arvan, et meie varsti niikaugele peame minema, et üldse kõik need kitsendused üleandmise kohta peame kaotama. Ma olen rääkinud paljudega, ja kõik ütlevad, et seda küsimust ei või üles võtta, aga mina ei karda siiski seda küsimust üles tõsta, sest minule on ükskõik, kas mind valitakse uude Riigikogusse või ei, ja sellepärast võin ma ka julgesti öelda, et on õige aeg käes, kus peame selle kitsenduse kaotama, nii et igauks, kes tahab, saab maad edasi anda, seda teha võiks, ja siis läheb maa sellele, kes seda ise harib. (A. Schulbach, tõer: Seda peab just see rääkima, kes Riigikogusse tahab minna — see just meeldib. — J. Hünerson, põl: Missugusele ringkonnale aga keegi meeldib!) Igatahes praegu on meil niisugune seisukord maal, kui vaadata — ühel asundusetalul on hooned, teisel aga ei ole, ja ei ole just niisugusel, kus omanik ei taha, ei mõtlegi maad ise pidada ja ei ole selle kuue aasta jooksul hooneid ehitanud. Tähendab, ta ei ole hea maaharija. Aga maa üleandmise tingimused on ka väga rasked, ja sellepärast on ka väga palju maapidajaid väga raskes seisukorras. Üks osa kohti on, igatahes niisuguseid, kus maad ebatootvalt haritakse. Sellepärast paistab mulle, et see on üks võimalus tulevikus — mahutada

rohkem inimesi maale ja neid kõita maaga, sest kui nemad teatud maatüki peale on asunud, ega nad siis nii ruttu linna ei lähe.

Mis puutub nüüd linna ehituselaenudesse, siis on see nii-öelda selle tagajärg, et inimesed on linna tulnud. Võibolla alguses ei olnud teist võimalust, aga paistab siiski, kui järele mõelda, et on neid siiski olemas, näiteks ehituseprogrammi kiirustamine, suurendamine, kuid mitte riikliku laenu abil. Teistes maades on ka teised abinõud tarvitusele võetud. Näiteks on soodustatud tingimusi: kui ta on maja ehitanud, siis on ta maksust vabastatud ja peale selle veel teisi eesõigusi antud. Võibolla, et ka meil leiduks inimesi, kes ise mahu-taksid oma väiksed kapitalid majadesse, ehitaksid linnadesse maju ja lahendaksid korterikriisi. Aga meie oleme seniajani talitanud ehituselaenudega, kuid need laenud on tulnud suuremalt osalt riigi eelarvest, tähendab maksumaksja arvel.

Teine raske küsimus, mida kahjuks lugupeetud rahaminister sugugi ei puudutanud, on tööpuuduse küsimus. Meil on tööpuuduse vastu võideldud seniajani hädaabitööde korraldamisega, mis peavad olema erakorralised. Need on muutunud iga-aastasteks töödeks, ja faktiliselt ei ole seal mingisugust erakorralist seisukorda. Andes välja suuri summasid hädaabitöödele oleme vähe teinud selleks, et korraldada üldse rohkem tööd. Ma toon otsekohe näiteid meie tööstuse alalt. Kõigepealt meie eelarve valmib kevadeks. Riigiettevõttele avanevad 1. aprilliks krediitid ja siis nad hakkavad korraldama plaane, oma eelarvet tegema j.n.e. Selle peale läheb kaunis pikk aeg, siis antakse tellimised välja tööstuseettevõttele. Muidugi peavad need sügiseks valmis olema, kuna sellejuures õige kiired ja lühikesed tärimid antakse. Meie tööstused ei jõua neid täita, sest nad ei ole nii suured, et sel korral, kui erakorraline tellimine tuleb, võiksid seda kergesti täita. Meie peame igatahes sellega arvestama, et meie tööstused ei jõua seda nii ruttu teha nagu välismaal. Meie riiklikud ettevõtted on maiad selle peale, et töö saata välismaale. Sellele vaatamata, et on korraldatud vastavad komisjonid, läheb ikkagi väga suur protsent tööd välismaale, mida kodumaal võiks teha. Kui meie ka kodumaal kallimalt teeme, ütleme 10—20%, siis ei oleks see meile kahjuks, esiteks koondaksime töö kodumaale ja teiseks maksavad ettevõtted, kes tellimisi täidavad, riigile ikkagi makse. Selles mõttes on niisugune talitamisviis täiesti ebanormaalne. (M. Martna, stp: Kas see on ratsionaliseerimise põhimõttega päris kokkukõlas?)

Mis puutub ratsionaliseerimise põhimõttesse, siis ei ole see talitamisviis küll alati produktiivne, kuid meie peame ju töötatöölisi toetama. Meie peame kahest halvast ühe valima. Ma toon ühe kaunis klassilise näite. Ma ei taha siin etteheiteid teha praegusele valitsusele, sest samuti on talitatud varemgi selles asjas. Praegu seisavad sadamas kuulsad elektrikraanid. Omalajal, kui nende ehitamine päevakorral oli, esinesid ka kodumaa tehased pakkumistega nende peale. Ka minul oli au sealt osa võtta. Kuid öeldi, et kodumaal tegemine on 15% kallim, siis ei jõua teie tähtjaks valmis teha j.n.e., ning tellimine anti välismaatehastele. Kuid ka välismaa tehased ei teinud tähtjaks valmis, vaid jäid kuu või paar hiljaks, võibolla rohkem, kui kodumaa tehased oleksid jäänud. (Vahelhüüe: Meil ei osata teha!) Neid kraane oskab iga tehas teha, ja midagi ei oleks katki olnud, kui see tellimine kodumaa tehastele oleks antud. Neid ei olnud ka nii kiiresti tarviski, kraanid vaatavad praegu sadamas üsna kurvalt taeva poole. Kas sellega tahetakse tööpuudust vähendada, et töö välismaa tehastele antakse? Ma võin näitena tuua Soome, kes kõik kodumaal laseb teha, olgugi et kodumaal tegemine 10%—20% kallimaks läheb kui välismaalt tellimine. Kuid nad maksavad meelega rohkem, et kodumaa tööstusele tööd anda. Meie aga talitame vastupidiselt, ja selle tagajärjeks on, et meil tekib alaline töötatöölise klass. See muutub elukutseliseks. (A. Laur, as: Tööstus peab iseloomulikult võistelda suutma välismaa tööstusega. — Vahelhüüe.) Mis tähendab kunstlik või mitte kunstlik? Meie oleme praegu niisuguses ajajärgus, kus kõik riigid oma tööstust kunstlikult kaitsevad. Katsuge viia Ameerikasse midagi sisse, ei ole selleks võimalust, mitte sellepärast, et ei oleks võimalik nendega võistelda kauba headuse poolest, vaid nad lihtsalt ei lase sisse. Niisama on teistes riikides. Katsuge viia midagi Soome, see on väga raske. Nad annavad oma tööstusele mitme protsendi eest kallimalt tellimised, tähendab, nad võistlevad kunstlikult. Ma ei taha sellega öelda, et meie kõik peame omal kodumaal tegema, meie ei saa kõike siin teha, aga praegu on see küsimus rahvusvaheliselt arutamisel, sest et mitmed riigid praegu täiesti soodustavad oma väljavedu, maksavad preemiaid juurde, et väljavedu suurendada, ja veavad välja selle arvel, mis sisemaal kallimalt müüvad. Kui meie sama teed ei lähe, siis jääme alla. (A. Laur, as: See tuleb kõik põllumees pärast maksab vele.) Ja kui see põllumees pärast maksab

töötatöolistele need miljonid, kas see läheb siis teiste arvele, see läheb ikka selle maksu- maksja arvele, ja mina arvan, et meie põllumees ei ole väike maksumaksja. Tema maksab palju, ja mitte ainult sellega, et ta otsekohe makse maksab, vaid tema on meie ärides suur ostja. Tänavu, kus suur ikalduseaasta oli, ei ole ka ärides ostjaid. (M. Martna, stp: Mulle ütles üks põllukünda, et meie oma sahkadega olla halb künda.) Väga võimalik, mina ei taha öelda, et meie võime kõik oma maalt saada. (A. Laur, as: Meie mootorid ja lokomobiilid ei kõlba.) Härra Laur, ma ütlesin, et ma ei ole meelega puudutanud meie põllutööriistu. Ma tean, et selleks, et seda tööstust organiseerida, on suurt kapitali ja suurt läbimüüki tarvis, sest siis ainult võib standart odav olla, kui aga neid üksikult teha, siis ei ole need küllalt head ja on liiga kallid. Mina ei räägi sellest, sest meie riiklikud tellimised ei ole põllutööriistade tellimised.

Lugupeetud rahaminister kriipsutas eraldi alla tarvidust kokku hoida. Selle vastu ma arvan, keegi ei vaidle. Kõik meie ühineme sellega, ja mida rohkem saab kokku hoida, seda parem. Ma juba näitasin, et maksukoormad on võrdlemisi väga rasked.

Siis kriipsutas härra rahaminister alla valitsuseaparaadi lihtsustamist. Kui tal läheb korda seda läbi viia, võime talle õnne soovida. Kuid kahjuks oleme kümned korrad siin seda rääkinud, aga kuigi kaugele selles asjas ei ole jõudnud. (A. Laur, as: 7 ministrit on!) Väga suuri lootusi pandi 7 ministriumile, aga millegipärast jäi see seadus kuskile laua alla. (M. Martna, stp: 7 ministrit, aga 10 ministriumide.) See on õigus! Mulle paistab, et ainult valitsuseaparaadi kokkutõmbamine üksi ei aita. Meie peame selles asjas kaugemale vaatama. Mispärast on tekkinud niisugused rasked maksukoormad? (M. Martna, stp: Noh, sellepärast, et meie riik väike on!) Esiteks, et riik väike, ja teiseks, et meie oleme kaugele maha jäänud teistest Euroopa riikidest. Meie tahame kümne aasta jooksul kätte saada seda, mille kallal teised riigid on töötanud sadasid aastaid. Vaadake, kui meie nii ruttu tahame kõike kätte saada, loomulikult kannatame selle all, et meie maksud on suured.

Härra rahaminister ütles, et protsent, mille hoolekandele välja anname ei ole suur. See ei ole suure võrreldes Inglise- ja Saksa- maaga, aga kui võrdleme maadega, kes samasuguses seisukorras kui meie, siis on see küllalt suur. Kõik on head asjad — hoole-

kanne on väga hea, hariduseala on hea. Kes vaidleb haridusele vastu? Mitte keegi. Aga millega hakkasime peale? Meie hakkasime kõigepealt ehitama suuri koolimaju, tegime suuri plaane ilusate saalidega, suurte aken- dega, suurte klassidega. Lõpuks tuli nõnda välja, et ei jõutud maju valmis ehitada ja paljud neist on praegugi pooleli. Kõige halvem sellejuures on see, et lapsed sarnastes majades peavad käima ja külmetama. Üht sarnast suurt, ilusat maja võite üsna ligidal — Viimsis, 13 km linnast, näha. Tehti suur projekt, suure hulga laste peale, aga nüüd ei jõuta valmis ehitada, ja lapsi pole niipalju. (Vahelhüüe: Tulevikus tuleb!) Niikaua, kui lapsed tulevikus tulevad, on see maja juba mädanenud. Juba nüüd on ahjud ümber kukkunud. (K. Tonkman, põl: Tuul lükkas ümber.) Oleme igal alal tahtnud väga palju laiutada, oleme liiga julgesti läinud edasi. Et jälle tasakaalu saada riiklikus arenemises, peame suurt, järskust edasijooksmist natuke ka revideerimisele võtma, mis käib meil üle jõu. Meie peame kõigepealt arvestama seda, mis- sugune meie jõud on. Mulle paistab, et meie maksukoorem on juba suurem kui kanda jõume. Võidakse öelda, et oleme seni elanud, võime ka edaspidi elada. Aga sellel on oma suur hädaoht. See teeb inimese ükskõikseks riigi vastu, aga mõnikord teeb ka vaenulikuks riigi vastu. Meie kuuleme juba praegu, et töölised ei ole rahul: neil on palk väike, on tööpuudus. Teisest küljest — teised kihid ei ole rahul, ei jõua makse maksta. Maksud on suured. Põllumees kaebab maksude üle, asunik kaebab maksude üle, tööstur kaebab maksude üle, kaupmees kaebab mak- sude üle, ja selle tagajärg — on riigitüdimus. See on juba juhtunud ja seda ei tohi lasta tekkida. Sellepärast paistab mulle, et peame oma tegevusekava revideerimisele võtma.

Hilja aja eest käis ajalehtedest sõnum läbi, et olevat komisjon moodustatud, — see oli vist isegi eelmise valituse ajal — kes pidi välja töötama Toompea planeerimise ja ümberehitamise kava. See on väga hea asi, aga harilik kodanik loeb seda ja arvab: kuhu teie tahate minna, mida teie teete? Teil ei ole mingisuguseid jõude ega raha j.n.e. Pean ütleva, minu käest küsis ka harilik kodanik, kes politikaga pole seotud, et öelge, mispärast on see nõnda tehtud? Ma püüdsin seletada, et on tarvis plaane teha. Tema kü- sib selle peale, et kas ma ise seda usun ka, mis ma räägin. Ja tõesti, ma olin rumalas seisukorras, sest ma tean, et seda ei saa teha ja et neid plaane läbi viia on võimata raha- puudusel.

Lõpuks puudutati veel üht eelarve tehnilist küsimust, millega igatahes võiks nii öelda meil ühele ja teisele laiutamisele piir panna, see on lisaeelarve küsimus. Kui praegusel rahaministril või tulevastel rahaministritel korda läheb läbi viia niisugust eelarve korraldust, et oleks ainult üks põhieelarve ja mitte mingisuguseid lisaeelarveid, — see oleks suur edusamm. Siis oleksid kohustatud kõik ministeeriumid sellega läbi ajama, mis on antud eelarve korras. Ja kui tekib ülejääk, siis on valitsusel võimalus neid ülejääke paigutada niisuguste otstarvete peale, mis tingimata peavad läbi viidama. Praegu aga võetakse algeelarve vastu ja talitatakse nii vaba käega, et tuleb ka lisaeelarve vastu võtta. Sellega on rahaminister lõppude-lõpuks seisukorda pandud, kus tal ei ole mingisuguseid ressursse, ei ole tagavaru. Olgu see rahaminister põllumeeste kogude rühmast, asunikkude hulgast või sotsialistide seast, iga rahaminister on väga raskes seisukorras praeguse eelarve korra juures.

Peaks aga olema nii, ja kõik peaksid teadma, mis algeelarvega antud, see on lõplik ja mingisuguseid lisaeelarveid enam olla ei tohiks.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — kl. 19.40 min.

A. Veiler (töer): Lugupeetud rahvaasadikud! Meil on käes tuleva aasta riigi eelarve. Eelarvet analüüsid selgub, et meie tõsistele päevadele vastu läheme, tõsisematele, kui läinud aastad olid. Mitte see ei ole iseenesest hädaohtlik, et eelarve tõusnud, tähtsam on, kuhu läheb kulude tõus ja misugused on need allikad, millest arvatakse katta tõusnud kulusid. Välislaen kasvab meil iga aastaga. Eelarve järgi on meil praegu maksta välisriikidele 111 miljonit krooni. Kaks aastat tagasi oli see summa 82½ miljonit. Iga elaniku hinge peale ümber arvestades leiame, et praegu meie välislaen on ümmarguselt 100 krooni ehk 10.000 senti iga inimese peale, rinnalapsed kaasa arvatud. Välisvõlgade katteks maksame ühes protsentidega 4½ miljonit krooni aastas. See summa tõuseb iga aastaga, ja kahe aasta pärast on meie maksukohustus välisvõlgade katteks juba 6 miljonit krooni. Edasi näeme, et Eesti pank on saanud riigikassalt 44 miljonit, osalt kullas, osalt välisvaluutas, mis tuli riigikassasse 1927. a. välislaenust. See raha on Eesti Panga kaudu valgunud erapankadesse, tööstusse ja kaubandusse; hoiussummad pankades tõusid küll 11 miljonit, kuid samal ajal on ka laenu kasvanud üle 30 miljoni. Meie seisame jälle tõsiasja ees, nagu mõni aasta tagasi: pankades on rahu puudus, väljaantud veksleid ei jõuta lunas-

tada; detsembrikuu läinud aastal oli meie riigi kestusel selles mõttes õieti rekordikuus. Nagu kokkuvõtte näitab, on detsembri kuus protesteeritud 5.210 vekslit üle 1.340.000 kr. maksusummaga. See näitab, et vekslel kui niisugune ei ole enam maksuvahendiks linna ärimehel ja töösturil, vaid see on tunginud kui maksuvahend kõige kaugematesse maa-nurkadesse. Ka külas õiendatakse arveid vekslitega. See nähtus ei ole enam normaalne. Välislaen, millele meil suuri lootusi pandud marga stabiilsuse mõttes on teatud piirini siiski oma ülesandeid täitnud, kuigi Eesti pangas oli jaanuarikuul läinud aastal katte protsent 67,8, jaanuarikuul 1929. a. on see katte protsent 52,4. Lisaks on tulnud ikalduseaasta. Nagu meie rahaministri kõnest kuulsime, on saak ikaldunud umbes 30 miljonit krooni, võrreldes 1927. aastaga. Loomulik on selle tagajärjel ka teravilja sisseveo kasvamine. 1928. aastal on teravilja meil sisse veetud 11 miljoni krooni eest rohkem, kui aasta enne seda. Arusaadav on ka teiste ainete sisseveo kasv tunduval määral. Osalt on see tingitud ka sellest, et rahasaamise võimalused suuremad olid kui aastail enne seda. Ühes sellega kahanen siis ka, nagu eelarve seletuskirjast leiame, läinud aasta nelja kuu jooksul Eesti panga välisvaluuta 7½ miljoni krooni võrra. See kinnitab veel kord, et seisukord hiilgav ei ole, kuid see ei anna ka meeleheiteliks põhjust.

Minu eelkõneleja pidi siit kõnetoolilt kinnitama, et valitsus on sunnitud vana rada käima. Kahju, praeguselt sotsialistlikult rahaministrilt oleks võinud uusi teid oodata ja lootat. See kinnitab veel kord, et riigiparaat paendumatu on, et nii mõneski küsimuses siiski sedavõrt kaugele on mindud, et paljast heast tahtmisest üksi ei jätku.

Tulude juurde asudes näeme mitmes allikas tulude tõusu. Korralistes tuludes on kaks peallikat, millest loodetakse edaspidi suurenevaid kulusid katta: tollid 3½ miljonit ja piiritus 2½ miljonit krooni rohkem kui aasta varem. Aga teie teate, minu härrad, mis siin peitub. Tollid on ikkagi maks esimese järgu tarbainelt, meie teame, eriti niisugusilt tarbainelt oma suures hulgas, mis enam ainult linnades üksi tarvitusel ei ole, vaid mis ka maal laialdaste rahvahulkade poolt tarvitamist leiavad. Huvitav on jälgida, kuidas meil suhkru tarvitamine iga aastaga kasvab. Mõni aasta tagasi oli suhkru sissevedu 14—15 tuhande tonni ümber, läinud aastal aga 24.600 tonni. See näitab, et meil suur hulk inimesi on hakanud piima asemel jooma viljakohvi suhkruga. (M. Martna, stp: Või suhkruret!)

Või suhkruvett, õige! Nii näeme, et suhkur on muutunud esimesejärgu tarbeaineks. Ja kui arve edasi võrrelda, siis näeme, et suhkrupuud näiteks väljast ostes maksab 3,40, toll sellelt on 2 krooni. Edasi teame, et jahunael väljast ostes 10 senti maksab, kuna toll sellelt umbes 7 senti on.

Sissetulek piirituselt arvatakse tõusvat 2½ miljonit, rahaministri seletuskirjast leiame 2 motiivi — tarvitamine on kasvanud ja hind tõusnud. Rahaministri arvates olevat see niisugune sissetulek, millele meie kindlasti baseeruda võime.

Mulle puutus mõni aeg tagasi kätte üks karskuseliidu märgukiri. Ma ei ole neid arve kontrollida saanud, aga arvatavasti peavad need õiged olema, ja sealt leidsin, et meil avatakse, või õigemini läinud aastal avati iga 35 tunni jooksul 1 joogiasutus. (M. Martna, stp: Kuidas seda mõista — iga 35 tunni tagant?) Tähendab, iga 1½ päeva kohta tuleb üks uus kõrts, kõigepealt õllepooidide arvel. Edasi leiame, et meil praegu keskmiselt iga 890 elaniku kohta, rinnalapsed ühes arvatud, üks riigikõrts on ja umbes 900 elaniku kohta üks kool, nii et nad enam palju teineteisest maha ei jää, ja raske on öelda, kumb käesoleval aastal ette jõuab, kas kool või kõrts.

Erakorralistes tuludes näeme kahte tõusuallikat, mille najal härra rahaminister rõhutada võis, et meil avanevad niisugused välja-vaated, kus meil 5000 töölisele aastaks tööd jätkub. Missugused on siis need allikad? Rootsi raudteelaen 4.600.000 krooni ja uue vahetuseraha väljalaskmine 2,5 miljonit krooni. Uue vahetuseraha liikuma panemine on uus emissioon, mis omalajal Rahaseadusega lubatud. See on lubatud, kuid mitte kohustav. Välislaen Rootsi tikustrustilt 4.600.000 on summa, mis jälle tagasi maksta tuleb. Meie peame oma riigi majapidamises tõsiselt sellele mõtlema, et nii mõneski asjas eramajapidaja põhimõte maksma võiks panna. Rahaminister rõhutab, et piirituse tellimisel peab nüüd maksma 8,50 sendi asemel 10,25 senti kraadist, sest et õigel ajal, kui vili ja kartul odav oli, piiritust ei tellitud. Nüüd peame piirituse tagavarasid koguma hakkama, kus vili ikaldunud ja kus piirituse valmistamiseks maisi La-Plata äärest sisse vedama peab. Eramajapidaja ei talitaks kunagi nii ettemõtlemata. Tema kalkuleerib, mis ajal ta sisse ostab, millal ta reserve kogub j.n.e. (Rahaminister A. Oinas: Aga seda tegi eelmine valitsus! Jah, härra rahaminister, ma ei ole öelnud, et see on Teie patt. Võibolla, et ma tulen ka Teie patukeste juurde edaspidi. Ma

ütlen ainult, et Teie olite sunnitud selgesti tunnistama, et siin riigi majapidamises õieti talitatud ei ole.

Härra rahaminister ütleb, et suurt tõusu näitab ametnikkude palk, nimelt teenistusevanuse tasu, mis toob meie eelarves lisakulusid 1½ miljoni krooni suuruses. Meie näeme, et ametnikkude arv on tõusnud 27.685 inimese peale. (M. Martna, stp: Koosseisude vähendamise tähe all.) Siin ei saa süüdistada ametnikke, et nad ei ole väärt vastavat palka saama, vaid süüdlane peitub mujal. Süüdlaseks on need, kes ei ole suutnud tööd vastavalt korraldada, et läbi saaks vähema arvu inimestega.

Minu eelkõneleja nimetas seitsme ministeeriumi seadust. Miskipärast on see seadus saladuslikult kadunud. (J. Laidoner, põl: Nagu tina tuhka.) Kuluaarides räägitakse kombinatsioonidest, mis selle seadusega ühenduses seisavad. Meie erakond kui selle seaduse pooldaja, on katsunud asja avalikkuse ette tuua, oleme Riigikogu komisjonides nõudnud, et see Riigikogu päevakorda võetaks, kuid seadus on kuskil maetud.

Samalajal näeme eelarves summat 20 tuhande krooni suuruses uue riigimaja plaanide võistluseks. Kui maja ehitama hakatakse, siis peab kõigepealt selge olema, kes sinna asub. 20 tuhat krooni on täiesti tuulde visatud, kui meie ei tea, kellele ja mis otstarbel meie maja ehitame. (M. Martna, stp: Noh, seda me teame!) Võibolla Teie teate seda, härra Martna, aga mina ei tea. (M. Martna, stp: Ma arvan, Teie teate seda, et 7 ministeeriumi jaoks on ka maja vaja.) Mina ei tea, härra Martna, kas 7 ministeeriumi seadus ellu astub käesoleva Riigikogu ajal. See seadus peitub praegu 7 pitseri all.

Ma peatuksin hoolekande juures. Härra rahaminister ütleb, et mujal riikides antakse hoolekande peale rohkem välja kui meil. Aga mujal riikides võetakse ka palju rohkem sisse. Ja kui rohkem sisse võetakse, siis on loomulik, et võib ka rohkem välja anda. Ma olen katsunud analüüsida, mis vahekord on kuludes meie riigi hoolekandeadutuse ja eraperekonna vahel. Teie teate, et tulumaksu seaduse § 22. põhjal on lubatud igas perekonnas lapse kasvatamiseks üldtulust maha arvata linnades 300 krooni, maal 200 krooni aastas. Nii on selge, et eramajapidamine peab nende normidega läbi saama. Riigil läheb laste kasvatamine, ma võtan ühe vähema kuludega asutuse, ütleme hoolekandekoolides 157 senti lapse kohta päevas, Harku koloniis üle 170 sendi, nii teeks see aastas 600 krooni. See on kolm korda rohkem, kui eraperekonna

lapse ülalpidamiseks ametlikult kulusid arvatakse. Seisukord ei ole normaalne. Meil on üldse sarnane suun valitsenud, et ei ole osatud seltskonda hoolekande tööle rakendada. Mujal näeme, et seltskond hoolekandest suure eduga osa võtab. Just praegune rahaminister oli kahjuks see mees, kes rahasjanduse komisjonis näiteks juriidilist isikut selle eest maksustada tahtis, kui see hoolekande peale summasid välja andis. Tähendab, neid summasid, mida üks või teine äriettevõtte hoolekande peale välja annab, ei tohi kulude hulka arvata.

Ma tahaksin peatuda ka meie haridusküsimuse juures. Eelarves näeme, et Tartu ülikool maksab 1.300.000 krooni aastas. Seal on 4.000 üliõpilast, ja kui meie vaatame... (J. Laidoner, põl: Kas erisummad arvate juurde?) Jah, ma arvasin üks miljon 250 tuhandele kroonile juurde umbes 50 tuhat krooni erifondidest ja võtsin ümarguse summa — 1 miljon 300 tuhat krooni. Kui meie selle summa jagame 4.000 üliõpilase peale, siis saame 325 krooni, 32.500 senti maksab meil iga üliõpilane aastas. Kui need inimesed, kes nii suuri juurdemakse riigilt nõudnud, tegelikku ellu lähevad, siis seisavad nad kurva asjaolu juures. Ei leia teenistust. Minul on oma ametis tihti kokkupuutumist inimestega, kes ülikooli lõpetanud ja kohta otsimas käivad. Nad on valmis kuude kaupa palgata teenima lootuses, et edaspidigi koha saavad. Hiljuti oli mul kõnelemine ühe ülikooli lõpetanud nooremehega. Ta isa oli töövoorimees, aitas oma kehvast sissetulekust poega ülikoolis käia. Ülikooli lõpetades on noormees katsunud advokaadi abiks saada. Nagu teate, on vannutatud advokaatidel luba pidada ainult kaks abilist, kuid nagu kõneldakse, võetavat paiguti abideks ainult neid, kes maksta jõuavad. (M. Martna, stp: Härra Klesment ütleb, et see ei olevat õige.) Provintsis tulevat seda küll ette. Noorelmehele, kellest praegu jutt, ei jäänud siis muud üle, kui läks maale talusulaseks. Kuid peremees oli ta juba paari päeva pärast töölt ära saatnud öeldes, et sinust küll töolist ei saa. Loomulik, et inimene, kes enne vikatit kättegi pole saanud, sellega ümber käia ei osanud. Sügisel on ta siis veel kord maal katsunud õnne. Hiljuti käis ta minu juures ja tahtis trükitehnilise õpilaseks saada. Ma ei saanud teda õpilaseks vastu võtta lihtsalt sellepärast, et tema selle ameti peale ikkagi ei oleks jäänud. Ja ametit õpetatakse ikka sellele, kes tõsiselt selle ameti juurde jääda tahab. Et üks ülikooli lõpetanud jurist võiks jääda trükitehniliseks, sellest ei või juttu olla.

Meil on viis õpetajate seminari. Mulle

kõneles hiljuti üks omavalitsuse hariduseosakonna juhataja, et neil oli üks kooliõpetaja koht vaba; selle koha peale kandideerisid sada õpetajat. (A. Kornell, as: Aga võibolla, et nende 100 hulgast oli paljudel koht olemas.) Ega see asja palju ei muuda. Hariulikult ei taha haridusemehed ise nende asjade üle palju rääkida, sarnastest asjadest kõneldakse kitsamas ringis. Kui aga Riigikogus neid küsimusi puudutatakse, siis on kõik koolmeistrid ühe mütsi all, alates sotsialistidest ja lõpetades põllumeeste koguga. Mina ei taha öelda, et nende küsimuste lahendamine kerge oleks. Hiljuti nägime kuidas üks seadus sellel alal, mida härra haridusminister Mõttus lahendama pidi, komisjonide vahet rändas ja missugused jutud sel puhul väljaspool Riigikogu seinu selle küsimuse ümber tekkisid. (M. Martna, stp: Missugune seadus see oli?) See oli Tallinna tehnikumi seadus.

Meie ärielus ja tööstuses on rasked päevad. Kas ei ole siis sel puhul valitsusele ülesandeks seisukorra kergendamiseks teid leida. Aga mis meie näeme? Just eriti viimastel päevadel tuleb töö-hoolekandeministeeriumist üks eluvõõras seaduseelnõu teise järele. Tänu taevale, et need seaduseelnõud valitsuse laua tagant kaugemale ei ole jõudnud! Kui meie oma hädavaevalt puujalgadel seisvale tööstusele tahame ligi minna ultramodern seadustega, siis ajame kõik uperkuuti, ja siis ei aita enam ka need kaitsetollid, mis maksma tahetakse panna.

Meil tahetakse maksma panna sarnane seadus, et kui keegi maaler või müüriisep päevas teeb tööd 11 tundi, siis peab töödaja istuma minema, et ta meest üle 8 tunni tööd teha on lubanud. Samuti oleks lugu ka maal kraavikaevamisel. — Inimene jätab enne küll kraavi kaevamata, kui töolistevanemate kaudu hakkab asja ajama. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Vaadake, see seaduseelnõu näeb ette, et 10 töölise kohta igal alal peab olema töolistevanem. Sama käib ka kraavikaevajate kohta. (M. Martna, stp: Noh, ega siis Teie ometi ilma palgata taha lasta kraavi kaevata! Kui palga maksate, siis ei ole töolistevanematega midagi teha!) Härra Martna, kui meie selle küsimuse üle tahame pikemalt rääkida, siis viib see kõnest kõrvale.

Edasi näeme, et riik ise oma ettevõtetes, mille juures peatus mööda minnes ka minu eelkõneleja, ei saa õiget peremehe põhimõtet maksma panna. Selge on, et riigi tööstused peavad kord niikaugele jõudma, et nad vähemalt niivõrt elujõulised on, et nad erettevõtetega ühel astmel suudaksid seista. Aga mida näeme? Päris huviga vaatasin sadama-

tehastesse puutuvat eelarvet. See ettevõtte on üks meie valulastest; meie kõneleme temast aastas mitu korda. Juba tahetakse teda sadamast ära viia, hädaabitöölistega müür maha tõmmata, uulits õue pealt läbi chitada, juba ostetakse endine Noblessneri tehas tema jaoks valmis ja lõpuks jääb kõik jälle vana viisi. (J. Laidoner, põl: Kolmes Riigikogus on arutatud.) Täiesti õige, härra Laidoner. Kolm Riigikogu on selle küsimusega tegemist teinud, ja praegu seisame sealsamas, kus seitsme aasta eest. Eelarves on sadamatehastel ette nähtud 719.000 krooni sissetulekut riigi töödelt, eratöödest aga kõigest 100.000 krooni. Ometi teame, et sadamatehas on ainuke koht praegu Eestis, kus suuremaid laevu dokkida võib. Teised temaga võistelda ei saa. Kui sadamatehased eratöid ainult $\frac{1}{7}$ kogu oma tööde eelarvest teha suudavad, siis peab siin midagi korrast ära olema. Ma mäletan, olles lisaeelarve teedeministeriumi osas alamkomisjoni aruandja, et siis oli väike jäälohkuja „Tasuja“ sadamatehastes üles dokitud. Nõuti lisakrediiti, jäälohkujat ei saadud vette lasta, sest seda remonteeriti n.n. „tegelikkude kulude“ arvel. Ja meie teame, mis tegelikud kulud tähendavad. Mereasjanduse peavalitsuse juhataja lahutas käsi, laev oli kuivale tõmmatud, polnud midagi parata, muud kui maksa. Eelarves ettenähtud riigitöö 719.000 krooni tehakse, nagu arvama peab, suuremalt osalt kõik nõndanimetatud tegelikkude kulude arvel. Meil on terve rida riigi tööstuseettevõtteid, alates postipeavalitsuse kesktöökojaga ja lõpetades arsenaliga. Oleme rääkinud, et neid kõiki kokku viia. (J. Laidoner, põl: Peale nende veel vangimajad.) Vangimaja töökodade juurde ma tulen. Need on ainukesed ettevõtted, mis riigile kasulikult töötavad, ja eratevõtetega võistelda jõuavad. Vangimaja töökodad võivad võistelda eratevõtetega sellepärast, et neil odav tööjõud käes on, ja et nad ei ole sunnitud arvestama valgustusega, kütte j.n.e. kuludega. (M. Martna, stp: Aga härrad juhatajad kuuluvad ju teie sekka). Kas on siis ühel vangimaja töökoja juhatajal võimu töökodasid kinni panna? Vangimaja töökodad on nii mõnegi eratevõtte juba surnuks võistelnud. Kas see õige töö ja politika on?

Härra Rahaminister puudutas oma eelarvekõnes ka maavalitsusi ja selles leidus märkus, et maavalitsuste sissetulekuist on 49% riigilt. Kui lugu niisugune on, siis varem või hiljem tuleb asja üle tõsiselt kõnelema. Meie peame maavalitsuse asemele leidma ühe teise asutuse, kes elujõuline oleks ja kes suudaks oma ülesandeid iseseisvalt täita. Mitte nõnda, nagu praegused maavalitsused, kes

nõuavad riigilt 50% oma harilikkudele tuludele lisa. (M. Martna, stp: Kas pakume välja?) Misjaoks välja pakkuda? Õigem oleks vist sisse pakkida.

Härra rahaminister tähendas, et linnad on elujõulised. Aga meie ei tohi unustada, minu härrad, et linnades on viimane maksupinge peale tõmmatud. Ja kui lehitseme käesolevat riigi eelarvet, siis leiame peaaegu igas ministeeriumis üht ja sama kaebust: kinnisvaramaks riigihoonetele linnade heaks on viimase võimaluseni üles kruvitud. Sadamatehastel on kinnisvaramaks tõstetud 4.000 krooni pealt 30.000 krooni peale. Nii näete, et kaugemale see pinge küll enam minna ei või. (Vahelhüüe keskelt. — J. Laidoner, põl: Sadamatehaste kinnisvaramaks.)

Härra rahaminister peatus maksude juures ja jõudis lõpuks otsusele, et maksukoorem suur ega raske ei ole, sest Saksamaal olevat see veel suurem. (Rahaminister A. Oina vahelhüüe.) Jah, rahaminister võib võrrelda Saksamaaga, kuid võrdluseks tuleks tuua ka sakslase tulu. Ma katsun natuke teistsuguse võrdluse tuua. Kui võtta kokku meie kaudset peamaksu — tollid, piiritus ja tubak, — siis näeme, et siin maksab iga kodanik rinalapsed ühes arvatud 40 krooni aastas, s. o. 4000 senti. Kas võib sellest kaudse maksu pingest veel kaugemale minna? (Rahaminister A. Oinas: Ei, ma ütlesin seda just ise!) Edasi tähendas härra rahaminister, et meil niihästi juriidiliste kui ka füüsiliste isikute maksukohustus vähenenud on otsekoheste maksude mõttes. Minu arvates on see silmapattus. Härra rahaminister, Teie ei tohi unustada, et tulumaks on vähenenud 1.370.000 krooni võrra, aga samal ajal on tempelmaks tõusnud 1.280.000 krooni võrra. Härra rahaminister, need on ühed ja samad maksud. Teie teate väga hästi, kust tempelmaks saadakse. Mõlemad on otsekohesed maksud ühest allikast. (Rahaminister A. Oinas: Mina rääkisin otsekohestest maksudest ja lõivudest.) Härra minister, mina ei jää peatuma sõna erilise kvalifikatsiooni juurde, vaid tungin selle mõiste sissu. See, mis just nagu tulumaksuga maha oleks jäetud, võetakse tegelikult jälle tempelmaksuga sisse. Kes siis õieti need tempelmaksude maksjad on? Kõik — alates vähemast kodanikust palvekirja esitamisel ja lõpetades suuremate äridega arvete väljakirjutamisel. (A. Jõeäär, stp vahelhüüe.) Härra Jõeäär, Teie räägite Tempelmaksu seadusest. Ma ei võtnud selalaj Riigikogu tööst osa. Ütlen aga, et see on üks õnnetumaist seadusist, mida Riigikogu on andnud, ja kui Teie, härra Jõeäär, üks kaasatöötajaist üldkomisjonis olite, siis olete halva seaduse teinud.

Üht asja, kui jälle arvude juurde tagasi läheme, peame tervendavaks nähtuseks pidama käesolevas eelarves. Nimelt, et Eesti pangast Riigivanema käsutada antav summa, mis siamaani ulatus 250.000 krooni peale, oleks edaspidi 150.000 krooni. 100.000 krooni läheks ostetud riigi tulude arvele. Mina isiklikult leian, et Riigivanema käsutada olev summa ka 150.000 kroonist vähem võib olla. Ei tohi unustada, et Riigivanema käsutada lähevad ka mitmed dotatsioonisummad. Kas või teatud protsent hipodroomi kassa läbikäigust. Suures riigi eelarves puutub üks väike summa silma, mis aga tegelikult igapäevase kodaniku seisukohalt võttes siiski suur summa on, nimelt uue esinduseauto ostmise Riigivanemale, 12.000 krooni. Ma tahaksin siinkohal mõne paralleeli tõmmata. Piirivalve väljaminekuid on suurenatud uute mootorrataste muretsemisega, mis maksma läheb 16.000 krooni, see on ainult 4.000 krooni rohkem, kui uus esinduseauto. Rahaminister peatus oma kõnes nende piirivalve mootorrataste juures, kuid Riigivanema autost ei lausunud sõnagi. (Rahaminister A. Oinas: Härra Veiler, teisel teel teeme selle asja.) Kui teie ise tunnistate, et see tee, millel praegu seisate, õige ei ole, siis tänu taevale. (Rahaminister A. Oinas: Mina ei ole Riigivanema autot ka välja mõelnud — enne oli eelarves sees.) Aga Teie võtsite õnnetu ülesande oma peale — seda summat eelarves kaitsta. (Rahaminister A. Oinas: Ei ole autojuht, et kaitsta...)

Edasi tahaksin ma peatuda meie raudteede juures. Päris huvitav on vaadata, kuidas sel alal talitatakse. Mootorvagunite suvised küttekulud on ka talvisteks pandud, vähendatud on liiprite ja rööbaste vahetusekulu. Teie teate, et meil raudteeõnnetused, seal kus liiprid harva vahetatud, sagedased, võtke näiteks kas või Jõgeva õnnetuse. Mul oli nädala eest võimalus mootorvaguni küttekulu kokkukohi kaasa elada. Sõitsin mootorvaguniga, mis Haapsalust Ristile tulles juba pool tundi hiljaks oli jäänud, Tallinna poole. Ei pääsenud aga kaugemale, kui hädavaevalt Keilani, ja siis seletati poolametlikult, et bensiin olevat otsas. Ilm oli tuisune, küttematerjal oli kätte antud arvestades ilusa ilmaga. Raudteelastel ei ole õigus küttematerjali osta; Keilast oleks saanud bensiini niipalju kui soovid. Kuid mis tehti? Tallinnast sõitis Keilasse vedur järgi ja tõi mootorvaguni ära. Kas näete, kuivõrt kurioosumiteni võib meid viia see nõndanimeatud küttekulu kokkukohi. Oli tarvis vedur lasta sõita Keila ja tagasi, et mõni liiter bensiini kokku hoida.

Kui raudteel piletite müügist tulu on tõus-

nud, siis on see tingitud sellest, et Sonda-Mustvee raudtee piletite müük ühe paragrahvi alt teise paragrahvi alla on viidud, ühenduses uue raudtee avamisega. See on suur optimism, kui arvatakse, et meil raudteede sissetulekud tõuseksid. 1926. aasta kevadel tõsteti meil pagasi tariife 26 pealt 44 peale tonnkilomeeter, ja siis nägime, et hinnatõus oli küll 40%, aga tulude tõus ainult 5,9%. Ja sama lugu on meil ka sõidupiletitega.

Üldse peaksime meie uute raudteeliinide ehitamise küsimust tõsiselt kaaluma, seda enam, et seda küsimust kaalutakse praegu kogu ilmas. Selgub, et autobus ja auto raudteele tõsisteks võistlejaks tikuvad, seda enam siis, kui meie oma maanteed korda suudame seada.

Meil valgub maalt linna keskmiselt 5 kuni 6 tuhat inimest aastas. Seda tõsiolu rõhutas härra rahaminister. Tema arvates tuleb nüüd, kus see nähtus avalikuks tulnud, kõige suuremat rõhku panna töövõimaluste leidmiseks linnades. Minu arvates on see järeldus vildak. Mis on siis selle nähtuse põhjuseks, et meil igal aastal 5 kuni 6 tuhat inimest maalt linna valgub? Kõigepealt, et meil maa jaoks liiga vähe tähelepanu leidub. Ma ei hakka tervet seda küsimust laias ulatuses analüüsima. Toon vaid ainult mõned näited. Maalt tulevad kaebused metsasaamise raskuste üle, ei saa aisapuid ega aiarioikaid, kuid mets langeb ja kaob kuskile, kuhu külamees ligi ei pääse. Etteraiumine on paiguti juba niikaugele jõudnud, et meid tulu metsadest päris tõsiselt mõtlema paneb. 1927./1928. a. eelarves on meil tulu metsadest veel 6 miljonit krooni, aasta hiljem 5 miljonit ja tänava aastal 4,5 miljonit. Palju on ette raiatud; meie teame, kuidas kirves ja saag riigimetsas tööd teeb. Asunikudele väljaantud maadel on üles ehitamata kuustuhat eluhoonet ja kaheksatuhat lauta. Tekib ehk küsimus, kas seda betooni või tsemendi varal üles ehitada ei saa, kuid kahjuks on meie inimene ehituse mõttes maal konservatiivne. Iga mees ütleb: kui mina maal ehitatan, siis ikka palkidest, siis tean ka, et maja sooja peab ja ei lähe kohe seestpoolt niiskeks, kui väljas niiske on.

Üks rahvakiht maal on keskvalitsuse poolt täiesti tähelepanemata jäetud. Mina olen Harjumaa esindaja ja mul on tegemist tihti rannarahvaga. Eelarves on ka teatud summa määratud kalameestele — 50.000 krooni, et neist lahti saada. Samal ajal leiame töölisteatrri näitelava jaoks 45.000 krooni. Meie teame ometi, et 1.500 kilomeetrit Eesti randa uhub vesi ja $\frac{1}{10}$ kogu meie rahvast on rannaelanikud. Sellele $\frac{1}{10}$ rahvast lubab keskvalitsus ainult 50.000 krooni ja ühele väikesele

kogule Tallinna linna inimestele 45.000 krooni. Kas ei tekita see meelekihedust? See on embkumb, kas hirvitamine või rumalus! Samal ajal aga leiab haridusministeerium, et töölis-teatrile peaks andma lisaks veel 15.000 krooni. Tööliseteater saaks siis 65.000 krooni ja rannarahvas ainult 50.000 krooni. Kahjuks ei ole Riigikogus tõsist tähelepanu pöördud meie rannarahva elujärjele. Ometi teame missugune tähtis tegur meie riigimajanduses on kalasajandus. 1927. aastal veeti sisse kalakaupa 2.234.000 krooni eest ja 1928. aastal—3.000.000 krooni väärtuses. Ja samal ajal ei saa meie oma turska Rakverre ega Võrru saata, sest puuduvad vastavad veoabinõud. Kala müüakse rannas maha, hinnaga 2½ senti nael. Siiski näeme, et meil Eestist on kalakaupa välja veetud 1927. a. 542.000 krooni eest, läinud aastal 1.394.000 krooni eest. See suur jõupingutus peaks toetust leidma, et kalakauba väljavedu võiks tõusta edaspidi meie valuutaallikaks. Aga kui nüüd niisuguse tähtsa majanduseala eest nii vähe hoolitsetakse, siis peab ütleva, et meil ei võeta asja tõsiselt. (E. Kink, stp: See on kõrtsijutt!) Kui meie kord komisjonis eelarve lähemalt kaalumisele võtame, siis tuleb siin tõsiseid muudatusi teha. Härra rahaminister kõneles, nagu harilikult ikka rahaministrid, optimistina. Tema eelkäija optimism tugenese lambakasvatusele, praeguse rahaministri optimism on aga Narva koses. (Rahaminister A. Oinas: Ei ole, eksite, — põlevkivitööstus!)

See ei ole üksi praeguse valitsuse viga, vaid seda on teinud ka eelmised valitsused, ka Riigikogu ise on osalt selles süüdi, et meil niisugune meeoleolu on loodud ja niisuguseid tingimusi oleme lasknud areneda, neid isegi kasvatanud, mis maalt linna rändamist suurel määral just taga kihutab.

Ma peatuksin veel mõne sõnaga maksutamise koorma juures. Minu eelkõneleja ütles päris õieti, et härra rahaministril, eriti härra kaubandus-tööstusministril, ei oleks kõlvanud seda seisukohta Riigikogu kõnetoolilt väljendada, et meie äriilm ja tööstus peaaegu kelmidest koosneb. (Raha- ja kaubandus-tööstusminister A. Oinas: Ma ei öelnud seda.) Täiesti õige, et Teie neid sõnu ei öelnud, kuid loogiliselt pidi seda Teie sõnadest järeldama. Härra rahaminister oleks võinud kõneleda ka sellest, kuidas maksukoo-rem ja maksuaparaat on aidanud ärisid ja töös-tusi ruineerida, nii et nad oksjonihaaMRI alla on sattunud. Härra rahaministrile on vist teada, kuidas üks suurem Tartu ettevõtte mak-sujõuetuks jäi selle tagajärjel, et talt mitu mil-jonit maksudena otse välja pressiti, peaaegu terve ta ettevõtte põhikapital läks maksudeks.

Üks minu rühmakaaslane rääkis, et maksu-inspektsioon on tema tulud kokku arvanud nii suurelt, et tema oli sunnitud andma edasikaebuse peakomitee nimele edasisaatmiseks. Nüüd tuli aga välja, et kaks ja pool kuud seisis kaebus edasi saatmata. Mitteedasisaatmist põhjenda-ti sellega, et seaduses ei ole ette nähtud, missuguse aja jooksul peab olema kaebus edasi saadetud. Inimene oli sunnitud maksusumma ära maksma. Härra Laidoner nimetas siin, et ta oma maksu kätte saab, kuid uskuge, et selle kättesaamisega on palju tegemist. Välja-maksmist põhjendatakse just sellesamaga, et seaduses ei ole ette nähtud, missuguse aja jooksul raha tagasi tuleb maksta. Teie teate, kui mitte kõik, siis mõned teist teavad, et praegu Tallinna politseil väga palju tegemist on 5- ja 10-sendiliste summade sissenõudmi-sega.

Mina kordan uuesti: minu arvates ei ole see veel patt, kui eelarve kasvab. Igas ettevõttes, kui ta tegevus laieneb, ja nii on ka riigis, tõusevad loomulikult kulud, ühes sellega pea-vad aga tõusma tulud. Kulused tehes on tähtis, missuguste allikate peale väljaminekuid määratakse, et nad tõesti riigielus produktiivsed oleksid, ja et nad rahvaelus neid väärnähtusi ei süvendaks, mis maad võtnud, vaid et nad neid paralleliseeriks.

Teiselt poolt on tähtis, kust allikaist need tulud tulevad. (J. Laidoner, põl: Ja kas need allikad ära ei kuiva?) Siin peab selgusele jõudma, et need ammutamata allikad oleksid, mis ära ei kuiva, ja teiselt poolt, et need niisugused allikad oleksid, kus rahva elu ja maksujõud vastu pidada suudavad.

(KooSOLEKUT hakkab juhatama abiesimees **M. Martna.**)

Mina ei taha siin ühele või teisele ette-heiteid teha. Mina usun, et Riigikogu küsi-mused põhjalikult läbi kaalub ja eelarves nii mõnedki muudatused ette võtab, mis oleksid juhitud sinnapoole, et meil riigitüdimus, millest eespool jutt oli, ei kasvaks, vaid kui see riigitüdimus teatud piirini maad on võtnud, et see nüüd täiesti kaoks.

R. Penno (as): Lugupeetud rahvasaadikud! Mina tahtsin üksikute küsimuste juures peatuda, mis ainult osalt seotud riigi eelarvega, kuid mis siiski lähemal ajal Vabariigi Valitsuselt ja ka Riigikogult teatud ettevalmistusi ja samme nõuavad, et meie majanduseelu liikuda võiks suuremate vapustusteta. Kõigepealt on ju üldiselt teada, et meie majanduse-elu eriti põllumajanduses on kujunenud käes-oleval aastal raskemaks, kui seda oodata võis. Raskused, mis põllumajanduseaasta meile kaa-

sa toonud, ei ole sarnased, et meie neist üle ei saa. Seda on rõhutanud rahaminister, seda on rõhutanud ka lugupeetud eelkõneleja, aga siiski üksikute küsimuste juurde peab valitsus ja Riigikogu paratamata tulema, kui ta tahab, et meie põllumajandus — meie tähtsam majanduseharu võiks areneda normaalsetes rööbastes. Härra rahaminister näitas, et läinud aastal suuremate summadena uusi krediite on juhitud eeskätt maale, kuid ka tööstusse, kaubandusse, niihästi riiklikkude pankade kui ka erapankade kaudu. Summad, mis rahvamajandus läinud aastal saanud uute krediitidena, ulatuvad üle 4 miljardi sendi. See on igatahes summa, mis eelmistel aastatel aasta jooksul välja antud ei ole. Ma pean otsekohe konstaterima, et ka põllumajandus on rohkem saanud, kui eelmistel aegadel. Käesoleval ajal seisame küsimuse ees, kuidas seda majanduseala, mida võrdlemisi tugevalt finantseerisime, järgmisel aastal edasi finantseerida? Nagu härra rahaminister tähendas, on deposiitidesse paigutatud summad, mis seni vabad olid, läbi. Samuti teame, et tugevat pingutust nõudis ikalduse läbi kannatanud seemnevilja tagavara soetamiseks tulure lasta 100.000 senti.

Edasi näeme, et eelarves maareformi ja sellega seotud ülesannete täitmiseks on vastavad summad sees, aga üksikud küsimused seisavad siiski lahendamise ees ja nõuavad paratamatult Vabariigi Valitsuselt teatavaid jõupingutusi, et siin ka olukord normaalseks muutuks. Ma tuletan meelde, et meie maapank viimasel aastal on suuremal määral pikemaajalisi krediite välja andnud, sellega päästes põllumajandust lühemaajalistest krediitidest, õieti vekslitest. Ja seda on näha, et põllupidajad rohkem ja rohkem kasutavad seda. Aga ma isiklikult kardan ja arvan, et rahaministril, samuti ka Vabariigi Valitsusel, eriti raske on küsimus, kuhu edaspidi mahutada maapanga pantlehti. Edasi vististi ei ole Vabariigi Valitsusel kerge ka nende lühemaajaliste krediitide tähtaegade puhul, mis seisavad ees aprilli lõpul. Need on põllupidajate seemnevilja ja väetisainete krediidid. Kindlasti tuleb teatud osa neist krediitidest tagasi ja läheb uuesti ringkäiku ning varustab ka põllupidajaid tarvilikkude krediitidega. Kuid et käesoleval aastal neid krediite vististi veel rohkemal määral vaja, on ka päevaselge. Mina arvan, et meie põllumajanduse toodang seni võrdlemisi järjekindlalt edenenud on. Seda on ka edaspidi vaja üleval hoida. Vabariigi Valitsusel tuleb nende küsimustega tegemist teha, samuti ka Riigikogul komisjonis üksikajalikul eelarvet arutades.

Ma tahaksin ühele asjaolule veel tähelepanu juhtida. Kui käesoleval aastal võrdlemisi suured summad investeeriti põllumajandusele,

siis läksid need lühikesajalised krediidid ühispankade kaudu. Ühispangad on meil teatavasti võrdlemisi laialt arenenud, kuid nende nüüelda majanduslik aluspind ei ole veel sedavõrt tugev, et meie kõiki tarbeid põllumajanduse finantseerimisel ainult nende kaudu teha võiksime. Mulle tundub, et meie siis, kui meie ei taha rahaasutusi raskustesse viia, paratamatult peame vaatama, kuidas nende üleliigset koormatust vähendada. Minule isiklikult tundub, et näiteks niisuguseid hädalaene, nagu ikalduselaen, ei tohiks sel määral ühispankadele peale panna. Ma saan aru, et Vabariigi Valitsusel tõesti teisi abinõusid ei olnud kiires korras väljaandmisel ja laenude kindlustamisel. Aga siiski ei tohiks meie järgnevate summadega viia endid niisugusesse olukorda, kus küsimuse ees seisame, kas see ei vii neid panku niisuguste hädakrediitidega allamäge.

Tervitan neid summasid, mis sihivad sinapoole, et meie liikumisolusid korraldada ja neid tõsta. Eriti tervitatakse mootorvagunite käimapanek lähemal ja vähem käidavil raudteedel.

Ma tahaksin Vabariigi Valitsuse tähelepanu juhtida sellele, et kui meil kõneldakse tõusvast tööstusest, Virumaal asuvast põlevkivitööstusest, siis peaks erilise tähelepanu osaliseks saama selle tööstuse piirides liikumise olude korraldamine. On tekkinud rida tööstusi Virumaal, neid kerkib iga päevaga ja iga aastaga. Mitutuhat töolist on juurde tulnud Narva poole, aga meie rongidepaarid on endiseks jäänud. Meil ei ole teist teed, kui tahame tööstust edasi viia, kui see, et nendes tööstuse piirides, kus elavam tegutsemine ja kus pulss elavamalt lööb, et seal oleks ka liiklemisvõimalus elavam.

Eelarves on ette nähtud üks mootorvagun, ei tea kuhu see mõeldakse panna. Ütlen aga, et ühest mootorvagunist on vähe, neid peaks enam olema. Kui neid liikuma panna, siis paari kaupa. Ja võibolla, et eelarvekomisjonil leidub võimalus raha leida ka teise mootorvaguni soetamiseks.

Käesolev aasta on viimane aasta, kus peame ettevalmistus itegema algkooli seaduse elluviimiseks. Maaomavalitsused — vallad — on eriti raskes olukorras selle seaduse elluviimisel viimaseid samme astudes; ei ole kerge soetada uusi koolimaju. Summad, mis eelarves selleks ette nähtud, on tarvitatud ja nendega ei jõuta kõike ära teha. Tahaksin loota, et Vabariigi Valitsus leiaks võimalust endiste mõisate härrastemajade kasutamiseks andmist valdadele soodsamail tingimusil, kui see seni sündinud on. Mulle näib, et ei ole õige, kui meie valdadele ja omavalitsustele tarvitada anname neid maju suure ja kalli hinna

eest. Otstarbekohasem oleks neid selleks otstarbeks, nii nagu ka Vabariigi Valitsusel kavatus oli — ma ei tea kas see koolimajade kohta käib — anda tasuta kasutamiseks. Vabariigi Valitsusel peaks siiski teatava pingutuse juures võimalik olema oma asutusi kohtadel kokku tõmmates rohkem härrastemaju koolidele anda, kui seda seni tehtud. Ei ole otstarbekohane ametnike kätte suured härrastemajad anda ja sellejuures jätta vallad koolimajadeta. Paljud vallad on ära öelnud härrastemajade tarvitamisest, sest et nad liiga kallilt hinnatud.

Meil juba mitu aastat hinnatakse maid. Maahindamise andmeid kasutab põllutöoministeerium maarendi määramisel, maahindamise andmeid kasutavad Maapank, Pika-laenu pank ja teised rahaasutused. Aga meie maksumäära alused on ikka endised, vanad adrasajandikud ja teised. Mulle näib, et rahaministeeriumil raskusi ei tohi olla ka teatavat koeffitsienti leida, mis võimaldaks neid uusi aluseid maapidamiste maksustamisel varem, kui seaduses ette nähtud, maksuma panna. Sea-

dus näeb nimelt ette, et teatud hulk talusid uurimise alla võetakse, kui hindamine läbi viidud. Nüüd on Põhja-Eestis hinnatud ja küsimus on üles kerkinud, kas ka mitte Lõuna-Eestis hinnata. Kui nii edasi hindame veel 5 aastat, siis on 10 aasta pärast maavahekorrad juba muutunud ja siis on need andmed juba vananenud. Mulle tundub, et see olukord normaalne ei ole ja siin midagi paratamata ette võtta tuleb. Ja see midagi ei ole muud, kui lihtne seaduse parandamine. (Rahaminister A. Oinas: See on kaalumise alla võetud.) Väga rõõmustav.

(Vahelhüüded: Lõpetada!)

Juhataja **M. Martna**: On tehtud ettepanek lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.